

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішення вченої ради університету
22 лютого 2023 року,
Протокол № 10

Ректор, голова вченої ради університету, доктор
юридичних наук, професор

_____ Олег ОМЕЛЬЧУК

22 лютого 2023 року

м.п.

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної практики
«ВСТУП ДО ФАХУ»
для підготовки на першому (освітньому) рівні
здобувачів вищої освіти освітнього ступеня бакалавра
за спеціальністю 035 Філологія
спеціалізацією 035.041 Германські мови та літератури
(переклад включно, перша - англійська)
галузі знань 03 Гуманітарні науки**

РОЗРОБНИКИ:

Доцентка кафедри мовознавства

Юлія СТЕПЧУК

15 січня 2023 року

СХВАЛЕНО

Рішення кафедри мовознавства

17 січня 2023 року, протокол № 6.

Завідувачка кафедри, докторка педагогічних наук, доцентка

Ольга НАГОРНА

17 січня 2023 року

Деканеса факультету управління та економіки, кандидатка економічних наук, доцентка

Тетяна ТЕРЕЩЕНКО

17 січня 2023 року

ПОГОДЖЕНО

Рішення методичної ради університету

15 лютого 2023 року, протокол № 3.

Перша проректорка, голова методичної ради університету, кандидатка наук з державного управління, доцентка

Ірина КОВТУН

15 лютого 2023 року

ЗМІСТ

	Стор.
1. Структура вивчення навчальної дисципліни	– 2
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни	– 2
1.2. Семінарські заняття	– 3
1.3. Самостійна робота студентів	– 31
1.4. Індивідуальні завдання	– 33
1.5. Підсумковий контроль	– 34
2. Рекомендовані джерела	– 36
3. Інформаційні ресурси в Інтернеті	– 36

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин												
		усього	Денна форма					Заочна форма навчання						
			у тому числі					усьог	у тому числі					
			л	п/с	лаб	інд	с.р.		о	л	п/с	лаб.	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
1	Система університетської освіти в контексті підготовки фахівців-філологів. Специфіка роботи перекладача. Роль перекладу і перекладачів в сучасному світі. Предмет, завдання і значення курсу.	12	2	2	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-
2	Зміст і концепція перекладацької діяльності: історичний аспект та загальні положення. Переклад в сучасному світі.	14	2	2	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-
3	Загальна характеристика сучасної теорії перекладу	16	-	2	-	-	14	-	-	-	-	-	-	-
4	Переклад як вид людської діяльності	14	-	2	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-
5	Культурологічні і соціологічні аспекти перекладознавства	14	-	2	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-
6	Методи і прийоми різних видів перекладу. Текстоцентристська концепція. Перекладацька еквівалентність. Перекладацькі трансформації	20	-	2	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-
	Усього годин	90	4	12	-	-	74	-	-	-	-	-	-	-

1.2. Семінарські заняття

Семінарське заняття № 1

Зміст і концепція перекладацької діяльності: історичний аспект та загальні положення. Переклад у сучасному світі

Питання для усного опитування та дискусії

1. Переклад у стародавньому світі.
2. Переклад у середні віки.
3. Переклад у добу Відродження.
4. Переклад у добу класицизму, романтизму та постромантизму.
5. Переклад у ХХ столітті.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: переклад, переклад наукового тексту, перекладацькі праці, професійний перекладач та письменник, етапи розвитку перекладу та думок про переклад, сучасний стан дисципліни, її моделі та методи; походження методів, які перекладознавець використовує та їхні обмеження.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Переклад – один із найдавніших різновидів людської діяльності, адже, як вважається, водночас із різними мовними колективами з'явилася потреба у забезпеченні міжмовного спілкування і з'явилися перекладачі-білінгви як засіб вирішення цієї проблеми. Спочатку переклад мав виключно усний характер, але з появою писемності до усних перекладачів приєдналися письмові. Розповсюдження письмових перекладів відкрило доступ до культурних досягнень інших народів. Таким чином, переклад перетворився на один із найважливіших чинників цивілізаційного розвитку.

За часів античності переклад активно розвивається у Стародавньому Римі. Для порівняння, давньоєгипетська та давньогрецька цивілізації вважаються у цьому сенсі «первинними», тобто такими, що розвиваються переважно за рахунок власних ресурсів, без залучення перекладених джерел. Рим у своєму культурному розвитку, навпаки, активно спирався на запозичені джерела, причому запозичені переважно у греків. Давньоримські тексти-переклади не були перекладами з давньогрецької у сучасному сенсі, вони були скоріше вільними викладами, «побудованими» з урахуванням специфіки латинської мови та культури. Ще у I ст. до н. е. оратор і філософ Цицерон у трактаті «Про ораторів найкращого гатунку» так сформулював своє перекладацьке кредо: «Я переклав з аттичної говірки найвідоміші промови двох найкрасномовніших риторів Есхіна та Демосфена, звернені одна до одної, переклав не як тлумач, а як Оратор, пристосовавши самі думки та їхнє вираження, як фігури, так і слова, до нашого звичайного мовлення. Я не вважав за необхідне передавати їх словов слово, але зберіг весь смисл та та силу слів. Адже я вважав, що читачеві слова потрібні не за рахунком, а за вагою». У цих словах фактично виражена не тільки перша антиномія перекладу «літера»/«дух», а й ставлення до перекладу як до творчого відтворення оригіналу: такий переклад не вимагає зберігати геть все з першотвору; головне в ньому – це адаптованість до іншої мови та культури.

Німецький філолог Гуго Фрідріх (1904-1978) у своїй статті «*On the Art of Translation*» («Про мистецтво перекладу», 1965) виділив три підходи до перекладу, типові для античного періоду. Перший може бути охарактеризований як «завойовування» (*appropriation/submission*), адже за його умов «латина [мова перекладу] не порушувалася жодним чином, навіть тоді, коли мовні порушення спостерігалися в самому тексті оригіналу

черезвживання неологізмів, незвичних асоціацій, стилістичних чи синтаксичних утворень». Другий підхід до перекладу може бути охарактеризований як «суперництво» (*contest*), і тут вже можна побачити принципово відмінні риси саме в плані творчого використання перекладачем ресурсів цільової мови:

Мета перекладу в тому, аби перевершити оригінал, вважаючи його за джерело натхнення для створення нових висловів у своїй рідній мові, які проте ніколи не мали досягати ступеня надмірної девіації, як це могло бути в тексті оригіналу.

Третій підхід є логічним продовженням другого, а творче начало перекладу в ньому ще більше акцентується за рахунок «вивільнення тієї мовної та естетичної енергії, які до цього існували в мові перекладу лише потенційно і ніколи не були матеріалізовані». Отже, ключовим в цьому підході є творче «збагачення» (*enrichment*) мови перекладу, а повнота відтворення змісту та форми оригіналу, як і раніш, відходить на другий план.

У ранньохристиянський період підхід до перекладу кардинально змінюється, оскільки головним об'єктом перекладу стає священна книга християн Біблія та інші релігійні тексти, щодо яких у суспільстві діяла концепція недоторканості божественного одкровення. Поширення принципу буквалістського перекладу, що ґрунтувався на ідеї неподільності змісту та форми Священного Писання, пов'язано з двома відомими перекладами Біблії – грецьким (відомим під назвою «Септуагінта») та латинським (відомим під назвою «Вульгата»).

Септуагінта (що означає грецькою «переклад сімдесяти тлумачів») – переклад священних книг юдеїв, виконаний ще у дохристиянський період (приблизно III–II ст. до н. е.) в Александрії. Згідно з легендою єгипетський цар Птолемей II Філадельф (285–246 рр. до н. е.) забажав отримати для своєї бібліотеки грецький переклад Тори, для чого звернувся по допомогу до первосвященника Єлеазара. У відповідь той направив до царя 72 вчених рабина. Кожен з них працював у окремій кімнаті над перекладом п'яти головних книжок Тори, не спілкуючись з іншими. Врешті-решт, сталося так, що всі рабини закінчили працювати одночасно, а всі отримані тексти перекладів були абсолютно однаковими. Ця легенда мала довести божественне походження текстів, що лягли в основу Старого Заповіту, адже якщо текст оригіналу створений не людиною, а божественною сутністю, то й текст перекладу має бути «продиктований» саме нею.

Вульгата (що означає латиною «загальноприйнята») – латинський переклад Біблії, виконаний святим Ієронімом наприкінці IV – початку V ст. н. е. на основі декількох різних джерел – івриту, арамейської та грецької мов. У подальшому католицька церква забороняла переклади Біблії іншими мовами, спираючись на легенду про підпис на хресті, де розп'яли Христа, який начебто було зроблено трьома мовами: давньоєврейською, грецькою та латиною.

Вважається, що церковнослов'янський (старослов'янський або староболгарський) переклад Біблії (деякі Євангелія та псалтир) було здійснено з Септуагінти за тими ж самими принципами буквалізму у IX сторіччі візантійськими монахами Кирилом та Мефодієм, які спеціально для цього розробили нову слов'янську абетку – «глаголицю», або ж «кирилицю».

Цікаво, що внаслідок переписування церковних книжок від руки в їхні тексти весь час вносилися несанкціоновані зміни, які фактично нівелювали принципи буквалістського перекладу.

З часом життя у Європі набувало все більш все більш світського характеру, наслідком чого став поступовий відхід від дослівного перекладу та повернення до укоріненого в часи античності принципу перекладу за змістом/сміслом. В історичному масштабі ці зміни сполучаються з періодом Ренесансу та Реформації. Потужною подією у «боротьбі» з буквалізмом став переклад Біблії німецькою мовою, виконаний Мартіном Лютером (1483–1546) упершій третині XVI ст. (перше видання Нового Заповіту вийшло у 1522 р., а повне видання Старого Заповіту – у 1534 р.). Свої «нові» погляди на переклад Лютер виклав у відомому «Посланні про переклад та про заступництво святих», де розкритикував та висміяв буквалістів, назвавши їх «ослами». Лютер начебто відкидає ідею дослівного відтворення першотвору, надаючи перевагу об'єктивному відтворенню змісту: «Я не нехтував занадто вільно літерами, але докладав чимало зусиль разом із своїми помічниками, аби там, де слово могло мати суттєве значення, зберегти його у буквальному вигляді, не відступаючи від

нього зовсім вільно». Іншим важливим принципом роботи Лютера, актуальним для тогочасної Європи, стало використання у перекладах мови, максимально наближеної до народної, а отже, зрозумілої усім потенційним читачам. Він писав: «Не варто питати у літер латинської мови, як треба говорити німецькою, як роблять ці осли, але варто питати про це у матері родини у домі, у дітей на вулиці, у простій людини на ринку, дивитися на їхні губи, як вони говорять, і за цими зразками перекладати, і тоді вони зрозуміють та побачать, що з ними говорять німецькою».

Наступний період, що привертає нашу увагу, – епоха класицизму, коли особистість перекладача отримала небачену до того свободу, що дозволяла йому не тільки привласнювати зміст оригінальних текстів, а й створювати новий стиль, відмінний від стилю мови оригіналу. Діяльність перекладачів цього періоду, скеровану на те, аби удосконалити вихідний текст та зробити його еталоном, відправним пунктом та передісторією своєї праці, можна розглядати як яскраву ілюстрацію панівної стратегії XVII ст. засвоєння та застосування у власних інтересах античної спадщини, яка отримала назву *les belles infidèles* («чарівні невірні»). Згідно з цією теорією, кожен переклад давнього тексту стає перелицьовуванням, навмисно віддаленим від оригіналу; перекладач автоматично перетворюється на творця – «покращувача» вихідного тексту, позбавляючи його непристойної мови, недостойних сцен тощо, тобто пристосовавши його до смаків сучасної перекладачеві публіки. Специфіка перекладацької діяльності цього періоду полягає в тому, аби ознайомити читача з текстом, «гідним його». Відбувається усвідомлена нейтралізація першоджерела, з якого усуваються не тільки невідповідні мовні та сюжетні елементи, а й вся та індивідуально-авторська своєрідність, яка могла бути сприйнята суспільством як стилістичний або смисловий дефект. Якщо порівняти такий підхід з давньоримською традицією, можна насправді побачити між ними багато спільного. Відміна полягає в тому, що для латинської культури асиміляція – в тому числі й через переклад – була настільки природною, що ніхто і не намагався теоретично обґрунтувати її необхідність, тоді як «просвітлена» епоха класицизму вимагала обґрунтування мовної та літературної гегемонії, з наряддям якої й виступав переклад. Показовими в цьому плані є «маніфести» перекладачів цієї доби, в яких сформульоване їхнє творче кредо. Так, Нікола Перро д'Абланкур (1606–1664) у вступі до свого перекладу «Анналів» Тацита пише про прагматичну цінність перекладу, який має значення не сам по собі, а тільки як засіб трансляції необхідних знань: «Твір, що перекладається, виявляється, таким чином, лише нарисом, кінцевий варіант якого має бути створеним перекладачем». Такий підхід вимагає духовної близькості між перекладачем та автором, яка в ідеалі набуває форми «метемпсихози» – античної теорії про переселення душ з одного тіла до іншого. д'Абланкур пише: «В моєму перекладі ви не знайдете відображення Фуکیدіда як такого, адже він неначе перейшов в інше тіло силою метемпсихози і з грека перетворився на француза».

Передвісником наступної епохи романтизму, яка знову радикально змінює погляди на переклад, стає відомий англійський поет, драматург та перекладач Джон Драйден (1631–1700), теоретичні виклади якого стосовно природи перекладу та творчої свободи перекладача характеризуються відчутною суперечливістю. З одного боку, Драйден змальовує відносини між автором та перекладачем наступними словами: «Ми є рабами, що працюють на плантації іншої людини; ми обробляємо виноградник, але вино належить господарю»; з іншого боку, Драйден рішуче наполягає на необхідності відходу від рабської покірності оригіналу: «Коротко кажучи, дослівний копіювальник обтяжує себе такою кількістю складнощів, що вже ніколи їх не позбудеться. Він має водночас враховувати думки автора і його слова та ще й знаходити до кожного з них відповідник в іншій мові. Це як танцювати на мотузках зі зв'язаними ногами. Якщо бути обережним, можна уникнути падіння, але граційності рухів годі чекати; краще, що можна про таке казати, – це дурна справа, адже жодна людина у здоровому глузді не наражатиметься на небезпеку тільки заради того, щоб отримати аплодисменти за те, що не зламала собі шию». Драйден був одним із перших, хто намагався сформулювати нормативні вимоги до перекладу, не уникнувши суперечливості й у цьому питанні. У вступі до власного перекладу «Понтійських послань» Овідія він сформулював своєрідне зведення правил, серед яких знаходимо й такі: «Перекладач не має намагатися

покращити оригінал» та «Перекладач має змусити автора розмовляти як сучасний англієць». Отже, дослідник водночас вимагає від перекладача не відступати від оригіналу та змусити говорити автора так, як говорить він сам, що й є відходом від оригіналу. Сучасний американський дослідник Лоренс Венуті так коментує його перекладацькі принципи: «Серед багатьох декларацій, що сформували розуміння літературного перекладу, жодна не отримала такого розголосу, як відомий вступ Джона Драйдена до його перекладу Енеїди. “Я зробив спробу змусити Вергілія говорити такою англійською”, заявляє Драйден, “якою він говорив би сам, якби народився в сучасній Англії”. Немає сумніву, досягнення Драйдена в тому, що він змусив багатьох своїх сучасників повірити, що він і є втіленням латинського поета. Але все це лише поетичне трюкацтво. Вергілій Драйдена поступився білим віршем на користь римованого двовірша... Скептик міг би запитати, чого Вергілій має повернутися до нас Драйденом, а не Джоном Мілтоном – поетом, який жив у той самий час і писав неримовані епічні поеми... Відповідь має відношення не стільки до уявної реінкарнації, скільки до того факту, що літературні смаки змінюються. І коли це відбувається, певний стиль перекладу виходить із вжитку ніколи не застосовується провідними перекладачами... Перекладач – не заміна іншомовному авторові і не червонець, він є винахідливим імітатором, який переписує оригінал таким чином, аби апелювати до іншої аудиторії іншою мовою та в іншій культурі».

За доби романтизму перекладачі вже не прагнуть досягти ідеально-прекрасного, а ведуть мову про індивідуальність конкретних авторів та твору, яку слід зберігати навіть з усіма вадами, помилками, темними місцями, тобто саме на початку XIX ст. вперше починають формуватися ті принципи перекладу, які є актуальними і сьогодні. Тому, за словами Олександра Фінкеля, романтиків гостро цікавлять такі питання, як «принцип точності перекладу, різні тлумачення цього терміна, визначення межі точності, співвідношення різних національних мов та наслідки цього для можливості та якості перекладу». Першим у низці теоретиків перекладу доби романтизму стоїть ім'я перекладача п'єс Шекспіра німецькою мовою Августа-Вільгельма Шлегеля (1767–1845). Перекладацькі принципи Шлегеля базувалися на тлумаченні літературних творів як організмів – сутностей, кожна з яких складається з форми та змісту. Шлегель вважав цю сутність «органічно створеною формою», що є результатом свідомої творчої уяви. Відповідно, кожна п'єса Шекспіра, з якою він працював, – це майстерно побудоване неповторне ціле, в якому кожна подробиця пов'язана з цілим невід'ємно й необхідно, і тільки з цих подробиць можна вивести значення цілого. Лише помічаючи та відтворюючи кожну таку подробицю, можна правильно перекласти оригінал у всій його повноті, а кожна немотивована зміна руйнує та спотворює досконалий організм.

Мова перекладу має бути легкою та приємною, щоб у читача складалося враження, що він читає не переклад, а оригінальний твір, написаний німецькою мовою. Інакше кажучи, Шлегель (в тому ж дусі, що й Драйден, але з принципово іншої теоретичної платформи) намагався поєднати «об'єктивний» та «суб'єктивний» аспекти перекладу: з одного боку, вірність вихідному текстові, а з іншого, творче перетворення згідно з вимогами цільової мови та культури.

«Романтична» концепція перекладу Шлегеля набула свого подальшого розвитку в творах Фрідріха Шлейєрмахера (1768–1834) – автора відомого трактату «Про різні методи перекладу» (1813). Ця доволі невелика розробка є воістину геніальною, адже в ній вміщуються систематика й методологія перекладу, на яких з часом сформувалися онтологічні засади сучасного перекладознавства. Шлейєрмахер виокремлює два «методи перекладу», які відрізняються за інтерпретацією вихідного тексту та породженням тексту перекладу. Сам автор описує ці методи наступним чином: «Перекладач або залишає у спокої письменника та змушує читача рухатися до нього назустріч, або ж залишає у спокої читача, і тоді йти йому назустріч доводиться письменникові». Обидва шляхи є відмінними, а рухатися, як вважав дослідник, можна тільки одним із них. За умови «змішування» двох підходів результат може виявитися плачевним: письменник і читач можуть взагалі не зустрітися. Інакше кажучи, перекладати можна або «так, як би перекладав сам автор, якби володів мовою перекладу», або «так, як написав би автор мовою перекладу, якби ця мова була для нього рідною». Перший

підхід приводить до тексту, іншомовне походження якого не приховується, а, навпаки, підкреслюється перекладачем. Другий скерований на створення «природного» для приймаючої лінгвокультури тексту. На практиці Шлейсмахер був прибічником першого методу, за допомогою якого він і перекладав німецькою мовою Платона. Так з'явилася науково обґрунтована теза про наявність двох протилежних методів перекладу, які призводять до різних типів тексту перекладу. Перший читається саме як переклад, як текст, «хода якого є судомним та скутим шкандибанням», тоді як другий читається так, начебто він і є оригінал, як текст «з легкою, природною ходою». Здавалося б, перевага беззастережно має бути надана другому, у більшості випадків так воно і є. Ми усі звикли до того, що, читаючи перекладений твір, зовсім не відчуваємо його іншомовного походження, а бачимо тільки ознаки іноземності, присутні в іменах, топонімах, реаліях тощо. Втім, такі відомі перекладачі, як Набоков, Брюсов, Фет, Вяземський, Ортега, Беньямін тощо, йшли у своїй праці шляхом Шлейсмахера.

Наприкінці ХХ ст. Венуті переосмислив спадщину Шлейсмахера, назвавши його «підходи» стратегіями, які схарактеризував термінами «одомашнення» (*domestication*) та «очуження» (*foreignization*). На думку Олександра Чередниченка, «одомашнення» й «очуження» виходять за рамки поняття «стратегія» і вказують на широкі тенденції в історії перекладу, які мали свої прибічників та противників: «З одного боку, перекладач, за відомим висловом Гете, може “переселити” свого читача до країни автора оригіналу, максимально наблизивши до нього свою версію інтерпретації. З іншого боку, він може намагатися переселити автора оригіналу до своєї країни, і тоді переклад віддалиться від першотвору». Таким чином, замикаючи коло, мизнову повертаємося до того, з чого починали цю лекцію, і зауважуємо, що стратегії Венуті зіставні не тільки з методами Шлейсмахера, а й із тими тенденціями до буквального та вільного перекладу, які ми розглянули в історичному аспекті. І якщо очуження відповідає буквалістському перекладу, то одомашнення, безперечно, має багато спільного з перекладом за змістом/сміслом.

Сучасне перекладознавство виходить із того, що стратегії очуження та одомашнення у чистому вигляді є ідеальними науковими конструктами, що існують лише в теорії перекладу, тоді як на практиці у чистому вигляді вони ніколи не реалізуються, а перекладач, навіть надаючи перевагу одній із них, як правило, інтуїтивно прагне «золотої середини», вдаючись у різні моменти перекладу то до одної, то до другої. Стратегія одомашнення орієнтована на максимально адекватну передачу смислу, тобто є стратегією смислу, а стратегія очуження орієнтована на передачу особливостей форми, тобто є стратегією форми. Обираючи стратегію смислу, перекладач свідомо усуває усі перепони нашляху до розуміння тексту, через що і жертвує тими особливостями форми, які можуть ускладнити сприйняття твору іншомовним реципієнтом. Обираючи ж стратегію форми, перекладач, навпаки, часто змушений жертвувати смисловою прозорістю задля максимальної точності відтворення нетривіальних особливостей побудови оригінального тексту, які можуть виступати як маркерами індивідуально-авторського стилю, так і характерними мовностилістичними ознаками епохи чи стилю.

Семінарське заняття № 2

Перекладацькі трансформації. Різновиди та моделі перекладу. Фонетичний та граматичний аспекти перекладу

Питання для усного опитування та дискусії

1. Дефініція еквівалентності в перекладознавстві.
2. Типологія еквівалентності в перекладознавстві.
3. Залежність еквівалентності від типу перекладного тексту.
4. Трансформації як спосіб досягнення еквівалентності.
5. Денотативна (ситуативна) модель перекладу.
6. Семантична модель перекладу.
7. Інформативна модель перекладу.

8. Трансформаційна модель перекладу.
9. Модель перекладу із мовою-посередником.
10. Психолінгвістична модель перекладу.
11. Комунікативні моделі перекладу.
12. Дискурсивна модель перекладу.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: переклад, еквівалентність в перекладознавстві, типологія еквівалентності, перекладний текст, трансформації як спосіб досягнення еквівалентності, денотативна (ситуативна) модель перекладу, семантична модель перекладу, інформативна модель перекладу, трансформаційна модель перекладу, модель перекладу із мовою-посередником, психолінгвістична модель перекладу, комунікативні моделі перекладу, дискурсивна модель перекладу.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Еквівалентність перекладу є головною ознакою й умовою його існування: «Еквівалентність розкриває найважливішу особливість перекладу та є одним із центральних понять сучасного перекладознавства», – зазначає В. Н. Комісаров.

Проблема встановлення еквівалентності (відповідності) текстів оригіналу та перекладу завжди залишиться дискусійною та відкритою для розгляду, «адже, здійснюючи переклад, перекладач свідомо чи несвідомозалучає до тексту власне розуміння оригіналу й устанавлює баланс співвідношення двох мов, культур, онтологій», – пояснює О. О. Селіванова.

Отже, переклад передбачає потрібну корекцію змісту оригінального тексту:

- при рефлексивній інтерпретації його перекладачем,
- при породженні ним перекладного тексту в новій семіотичній формі,
- при сприйнятті цієї форми та вкладеного змісту адресатом перекладу [Селіванова 2008, с. 674].

Еквівалентність текстів оригіналу та перекладу в перекладознавстві розглядається:

- як збалансоване співвідношення двох найбільш важливих характеристик текстів оригіналу й перекладу: повноти й точності змісту, що передається;
- як збереження відносної рівності змістової, смислової, семантичної, стилістичної та функціонально-комунікативної інформації оригіналу та перекладу.

Для розмежування понять еквівалентності перекладу та відповідності прагматичного впливу текстів оригіналу й перекладу було введено термін **адекватність**.

Адекватність перекладу розглядається як:

- близькість оцінок змісту текстів їхніми адресатами;
- відповідність поставленій перед перекладачем меті.

Концепція, згідно з якою оцінка ефективності перекладу залежить від ступеня досягнення поставленої перед перекладачем мети, отримала назву скопос-теорії, розробленої у працях німецької дослідниці К. Райс. У книзі

«Основи всезагальної теорії перекладу» (1984 р.) вона разом із Х. Вермейєром обґрунтувала положення про переклад як вид практичної діяльності, успіх якої визначається ступенем досягнення мети цієї діяльності. Теологічна установка перекладача може залежати від типу тексту, кола можливих адресатів; відповідно до поставлених цілей один текст може отримати кілька варіантів перекладу. При цьому дотримання еквівалентності оригіналу й перекладу не є важливим, якщо це не передбачено метою, головне – задовольнити попит замовників перекладу, відповідаючи цілям. Цю думку поділяє В. Н. Комісаров: «Потрібно лише, щоб переклад зберігав мету комунікації оригіналу, а конкретне рішення може

бути різним». За В. Комісаровим, мета комунікації може бути інтерпретована як частина змісту висловлювання, що виражає головну чи домінуючу функцію цього висловлювання. В. Н. Комісаров мету комунікації розглядає як рівень еквівалентності

Розмежує поняття еквівалентності й адекватності О. Д. Швейцер, услід за ним і М. Гарбовський. «Адекватність перекладу передбачає його відповідність тим очікуванням, які покладають на нього учасники комунікації, а також тим умовам, в яких він створюється. Категорія адекватності є характеристикою не міри відповідності тексту перекладу тексту оригіналу, а міри його відповідності учасникам комунікації», – вважає М. К. Гарбовський [Гарбовский, с. 289]. При цьому зазначає, що адекватність як властивість перекладу в більшій мірі орієнтована на одержувача перекладу.

Зважаючи на розмежування термінів *адекватність* й *еквівалентність*, виокремлюють адекватний та еквівалентний переклад:

- **адекватний** відповідає поставленій меті,
- **еквівалентний** ґрунтується на функціональній відповідності оригіналу та перекладу.

У перекладознавстві розрізняють теоретично можливу й оптимальну еквівалентність. **теоретично можлива** визначається співвідношенням структур і правил функціонування двох мов,

оптимальна – відповідністю оригіналу та перекладу в конкретному випадку.

Співвідношення між цими двома типами еквівалентності покладені в основу рангових моделей перекладу, які враховували як мінімальні відповідності морфем, слів, речень, так і модифікували вибір перекладача нормами мов оригіналу й перекладу та контекстом. Досягнення повної еквівалентності в такому розумінні практично неможливе, а іноді навіть небажане, адже це руйнує відповідність впливу текстів на читача оригіналу та перекладу.

Спроба побудувати типологію еквівалентності, знайти шаблі, що ведуть від теоретично можливої до оптимальної, зумовили виникнення теорії рівнів еквівалентності. Найвідоміші теорії рівнів еквівалентності ґрунтуються на трьох типах відповідностей знака, установлених в семіотичі: семантичному, синтаксичному та прагматичному [Гарбовский, с. 295].

Семантика є відношенням знака (в унілатеральній концепції знака) або форми знака (в білатеральній концепції) до позначеного ним змісту.

Синтактика є відношенням знака до інших знаків в мовленнєвому потоці.

Прагматика є відношенням знака до інтерпретатора.

Модель перекладацької еквівалентності Г. Єгера відтворюється на чотирьох рівнях:

- **прагматичному** (для чого говорить)
 - **семантичному-1** – денотативному (про що говорить)
 - **семантичному-2** – сигніфікативному (як сказати)
 - **синтаксичному** (як розташувати елементи висловлювання відносно один одного)
- (Єгер 1978, с. 136-137) [цит. за: Гарбовский, с. 295].

О. Д. Швейцер також виокремлює чотири рівні еквівалентності:

- **прагматичний,**
- **семантичний (компонентний),**
- **семантичний (референційний),**
- **синтаксичний.**

Домінуючим є прагматичний рівень, що «охоплює такі життєво важливі для комунікації фактори, як комунікативна інтенція, комунікативний ефект, установка на адресата ... управляє іншими рівнями». В. Н. Комісаров розмежував такі рівні еквівалентності:

- **мети комунікації,**
- **способу опису ситуації,**
- **опису ситуації,**

- **структури висловлення,**
- **лексико-семантичної відповідності** [Комиссаров 2002, с. 134].

У найсучасніших працях теоретиків перекладознавства розглядаються такі типи еквівалентності:

- **денотативна (фонова // екстралінгвальна) інформаційна еквівалентність;**
- **конотативна,** орієнтована на передачу стилістичного реєстру або говору (соціолекту);
- **структурно-нормативна** як збереження жанрової специфіки оригіналу;
- **прагматична,** що передбачає адаптацію змісту оригіналу з метою його правильного сприйняття читачем перекладу;
- **формально-естетична,** орієнтована на відповідність враження від тексту оригіналу та перекладу.

Американський перекладач і теоретик перекладу Ю. Найда запропонував виділити два типи еквівалентності перекладу: **формальну** та **динамічну**.

Формальна орієнтована на оригінал (на форму та зміст) і передбачає збереження в тексті перекладу формальних ознак оригіналу (відтворення граматичних форм, пунктуації, абзаців, калькування ідіом за умови пояснення у примітках і коментарях відхилень від оригіналу). «При дотриманні формальної еквівалентності увага концентрується на самому повідомленні, як на його формі, так і на змісті ...». Ю. Найда такий переклад називає перекладом-глосою, що переносить реципієнтадо культури народу, мовою якого написаний оригінал.

Динамічна еквівалентність орієнтована на читача перекладу й тому потребує від перекладача адаптації лексики та граматики. Одержувач перекладу не переноситься до іншої культури, йому запропоновано «модус поведінки, релевантний контексту його власної культури» [Найда 1978, с. 129].

Ю. Найда вважав формальну та динамічну еквівалентність полюсами, між якими розташовуються чимало проміжних типів. За Ю. Найдою, точний переклад є неможливим, отже, перед перекладачем постає вибір типу еквівалентності. Домінантою перекладу дослідник вважав динамічну еквівалентність, зважаючи на культурно-етнічний акцент його школи та специфіку перекладацької діяльності в Американському біблійному товаристві (адаптація Біблії переважно для сприйняття африканськими й індіанськими племенами).

У перекладознавчих студіях кінця 80-х р.р. 20 ст. динамічна еквівалентність поступилася місцем **комунікативно-функціональній**, що визначається:

- як найоптимальніша збалансованість смислової, конотативної, екстралінгвістичної інформації текстів оригіналу та перекладу, що мотивується необхідністю досягнення рівноцінності їхнього впливу на своїх адресатів;
- як найоптимальніший баланс семантики та форми, денотативної, конотативної стилістичної, культурної, прагматичної інформації текстів оригіналу та перекладу [Селіванова 2012, с. 456].

Визначення функціонально-комунікативної еквівалентності О. Селівановою ґрунтується на визначенні, запропонованому в монографії

«Текст і переклад», однак не абсолютизується відповідність прагматичного впливу оригіналу та перекладу на своїх читачів.

В. С. Виноградов розглядає проблему еквівалентності в залежності від типу перекладного тексту. Рівень еквівалентності усних і письмових перекладних текстів різний. Найскладнішим для досягнення еквівалентності є **усний**, насамперед **синхронний**, переклад. При синхронному перекладі на зниження рівня еквівалентності впливають:

- фазовий зсув (усне перекладне мовлення породжується майже одночасно з сприйняттям усного повідомлення мовою оригіналу: на деяких відрізках перекладач відстає

від тексту оригіналу за рахунок випередження на інших);

- синтаксичні трансформації (дієслово замість дієслівного звороту, перетворення складнопідрядного речення на складносурядне або на самостійне речення; зняття займенникових повторів тощо);

- словесне ущільнення (згортання) інформації;

- скорочення інформативної надмірності (надлишковості), якщо вона має місце в мовленні оратора;

- ймовірнісне прогнозування, тобто вмінні передбачати зміст фрази за її початковими лексичними одиницями, ключовими словами;

- прискорення темпу мовлення (в ритмі 150-200 слів на хвилину), при цьому неминучі пропуски та помилки;

- втрата особистісних характеристик мови оратора (тембр, модуляція голосу, експресивність інтонації тощо).

В. С. Виноградов еквівалентність усного перекладу оригіналу визначає як редуковану відносно еквівалентність.

Рівень еквівалентності **письмового перекладу** – книжних (друкованих) текстів – набагато вищий. На відміну від усного, письмовий переклад створюється при постійному зверненні до оригіналу, до різних словників, довідників, енциклопедій тощо.

Офіційно-ділові тексти повністю орієнтовані на передачу змісту. Їхня форма в більшості випадків стереотипна. Звертання, зачини тексту, послідовність викладу, кінцівки документів у кожній мові підпорядковуються суворим правилам риторики та рясніють мовними штампами. У мові перекладу зберігається композиція оригіналу, але самі мовні штампи можуть відрізнитися за внутрішньою формою, збігаючись за змістом. У процесі перекладу іноді доводиться вдаватися до дослівного викладу (наприклад, в дипломатичних документах).

Відносність еквівалентності офіційно-ділових текстів визначається:

- відмінностями в мовних кліше, в риторичних структурах різних мов;
- можливістю появи елементів буквалізму;
- стилістичною нейтралізацією тексту перекладу;
- розбіжністю характеристик нейтрального стилю в різних мовах.

Для **суспільно-інформативних текстів** (газетних і журнальних публікацій) характерне використання значної кількості звичних кліше, стереотипних фраз, газетних штамтів, політичних термінів і понять, соціальних реалій тощо. У цьому випадку перекладач прагне перш за все передати точний соціально-політичний зміст таких публікацій і їхню суспільну спрямованість.

Відмінності між оригіналом і перекладом суспільно-інформативних текстів виникають за рахунок:

- синтаксичних трансформацій рема-тематичного характеру;
- усталених в мові перекладу відповідників;
- різниці в стилі газетно-журнальних публікацій мов оригіналу та перекладу;

- пояснювальних експлікацій в перекладі.

Ступінь відносної еквівалентності **наукових текстів** залежить від їхніх типів і видів. Чим більше формалізований науковий текст, тим еквівалентніший його переклад. Переклади деяких праць з математики, хімії чи біології, що складаються з стереотипних фраз, які вводять відповідні формули, майже тотожні оригіналу. У процесі перекладу наукових праць основне передати логіку думки, суть наукової доктрини, послідовність міркування. Для цього нерідко приходиться в перекладах міняти синтаксичну структуру фраз оригіналу, знижувати емоційну тональність, якщо вона є в оригіналі, давати описові трактування термінів.

Рівень відносної еквівалентності перекладів наукової літератури обумовлюється:

- деякими граматичними трансформаціями,
- логічними, термінологічними уточненнями та роз'ясненнями.

У **художньому перекладі** (особливо віршованому), за словами В. С. Виноградова, свої особливі закони еквівалентності оригіналу: «... він може лише нескінченно зближуватися з оригіналом. Тому що у художнього перекладу є свій творець, свій мовний матеріал і своє життя в мовному, літературному та соціальному середовищі, що відрізняється від середовища оригіналу».

Причини відносної еквівалентності художнього перекладу й оригіналу викликані:

- своєрідністю сприйняття оригіналу перекладачем;
- різносистемністю мов;
- відмінностями соціокультурного середовища;
- стилем перекладача тощо.

Для досягнення еквівалентності оригіналу та перекладу, за відсутності прямих, повних відповідників, перекладачеві необхідно вміло застосувати трансформації – перетворення, які здійснюються при переході від оригінального тексту до перекладного.

Під перекладацькими трансформаціями М. К. Гарбовський розуміє

«такий процес перекладу, в ході якого система смислів, укладена в мовних формах вихідного тексту, сприйнята та зрозуміла перекладачем в силу його компетентності, трансформується природним чином внаслідок мовної асиметрії в більш-менш аналогічну систему смислів, перевтілюючись у форми мови перекладу».

Л. К. Латишев, розуміючи еквівалентність як рівноцінний вплив тексту оригіналу та перекладу на своїх читачів, визначає трансформації як відступ від структурного та семантичного паралелізму між вихідним текстом і перекладом на користь їхньої рівноцінності з точки зору впливу.

На думку Л. С. Бархударова, переклад можна вважати міжмовною трансформацією в широкому розумінні цього терміну. У вузькому значенні перекладацька **трансформація**, за О. О. Селівановою, –

«це перетворення, модифікація форми, або змісту і форми, зокрема, з метою збереження відповідності комунікативного впливу на адресатів оригіналу й перекладного тексту». На її думку, такі перетворення здійснюються як на підставі системних розбіжностей двох мов і є системними трансформаціями, так і через відмінність культур, онтологій двох народів, програм інтерпретації читачів оригіналу та перекладу. Останні перетворення можна назвати функціональними.

У перекладознавстві існують різні типології трансформацій. Я. Й. Рецкер виокремлює в перекладі три категорії відповідників: 1) еквіваленти,

2) варіантні та контекстуальні відповідники, 3) перекладацькі трансформації. До трансформацій відносить: диференціацію значень, конкретизацію, генералізацію, змістовий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення та компенсацію втрат.

За класифікацією Л. С. Бархударова, яку він сам називає приблизною й умовною, трансформації діляться на перестановки, заміни, додавання й опущення.

Л. С. Бархударов, Л. К. Латишев, Т. Р. Левицька, А. М. Фітерман, В. Н. Комісаров трансформації підрозділяють на морфологічні, синтаксичні, стилістичні, семантичні, змішані.

Нову класифікацію перекладацьких трансформацій запропонувала О. О. Селіванова, спираючись на тріаду мовного семіозису (Ч. Морріс) – семантики, синтактики та прагматики, оскільки переклад є перетворенням мовного продукту однієї семіотичної системи продуктом іншої, орієнтованим на інтерпретанту свого адресата.

На думку О. О. Селіванової, розділити наведені три виміри семіозису як цілісного процесу вкрай важко, адже зміна форми зумовлює здебільшого і зміну смислу, модифікація прагматичного впливу також передбачає зміну форми та змісту повідомлення. Ураховуючи таку нероздільність, перекладацькі трансформації умовно діляться на **формальні**,

формально- змістові, обумовлені специфікою мовних систем оригінального та перекладного текстів, а також контекстуальними та прагматичними факторами, та **прагматичні**, останні є також формально-змістовими.

Формальні трансформації передбачають зміну форми в перекладі при збереженні змісту оригіналу.

Формально-змістові трансформації передбачають зміну форми та модифікацію змісту.

Кожен з цих типів представлений одиницями різних мовних рівнів: фонетичного, графічного, лексичного, граматичного (морфологічного та синтаксичного) тощо.

Актуальною проблемою сучасного перекладознавства є моделювання перекладацького процесу.

Моделі перекладу – це гіпотетичні абстрактні схеми представлення процесу перекладу, метою побудови яких є спроба знайти пояснення перетворенню змісту, вираженого засобами однієї мови, на відповідний зміст, виражений засобами іншої мови.

Модель перекладу – умовний опис низки розумових операцій, виконуючи які перекладач може здійснити переклад всього оригіналу або його частини.

Найбільш поширеними в загальній теорії перекладу є денотативна, семантична, трансформаційна, семантико-семіотична, комунікативно- функціональна, інформативна моделі перекладу.

Денотативна (ситуативна) модель перекладу передбачає ототожнення знаків двох мов із денотатами або референтами на підставі єдності предметного світу, складники якого отримують позначення у мовах світу. За умови відсутності у певних мовах відповідників перекладач компенсує такі лакуни за рахунок коментарів, приміток, прямих запозичень. Звернення до денотативної ситуації зумовлює спосіб її опису в певній культурі засобами відповідної мови.

Семантична модель перекладу апелює до змістовних компонентів вихідного тексту, застосовуючи компонентний аналіз відповідників, і до синтезу змісту в матеріалі мови перекладу. Ця модель оперує глибинними семантичними категоріями та структурами й передбачає досягнення адекватності шляхом відповідності набору семантичних, конотативних і стилєвих ознак.

Завданням **інформативної моделі перекладу** (яку запропонував і розробив Р. Міньяр-Белоручев) є врахування різних типів інформації, носієм яких є оригінальний текст і які повинен декодувати перекладач, щоб мовою перекладу перетворити інформаційний масив для оптимального сприйняття його адресатом перекладу. Інформативна модель має переважно етнокультурну установку, враховує своєрідність культур, онтологій етносів, умови створення вихідного тексту, культурну компетенцію адресатів перекладу.

Трансформаційна модель перекладу (І. І. Ревзін, В. Ю. Розенцвейг, Ю. Найда) ґрунтується на міжмовних трансформаціях мінімальних ядерних глибинних структур, зокрема, на перебудові синтаксичних схем побудовиречень, знанні принципів і параметрів вихідної мови й мови перекладу, трансформацій й обмежень на них у певних мовах.

Модель перекладу із мовою-посередником розглядають або як еталонну систему поєднання наборів ознак двох мов, або як гіпотетичну концептуальну мову, що представляє зміст тексту й позбавлена особливостей мов оригіналу та перекладу. Дослідники припускають можливість мови- посередника лише для двох мов при перекладі тексту з однієї мови на іншук проміжний простір між ними, що фактично є сполученням двох мов. Так, мова- посередник містить набір еталонних ознак, які всі не можуть бути представлені в тій чи іншій мові, а наявні в кожній із мов частково.

Психолінгвістична модель перекладу передбачає використання такої внутрішньої програми як згорнутого змісту оригінального тексту (концепту), що дає змогу перекодувати її за правилами мови перекладу. При цьому перекладач проектує власне зовнішнє мовлення на зміст і форму вихідного тексту.

А. Баранов представляє прикладну модель **«синтезу через аналіз»**, проміжною ланкою якої концептуальне представлення тексту, позбавлене особливостей вхідної та вихідної мов,

забезпечене мовними знаннями та здатністю й різноманітними екстралінгвальними знаннями. Дослідник наголошує на тому, що переклад за повною схемою – це не підбір перекладацьких відповідників, а максимально глибоке розуміння тексту плюс породження нового тексту іншою мовою, або, інакше, два послідовних переклади: спершу на гіпотетичну концептуальну мову-посередник, а потім, уже з цього посередника, на мову-мету. У наведеній моделі перекладу застосовується принцип мови-посередника як гіпотетичної концептуальної мови, що представляє зміст тексту й позбавлена особливостей мов оригіналу та перекладу. Перехід від етапу прямого перекладу до систем із трансфером, що є стратегією побудови програм машинного перекладу за допомогою введення проміжної мови-посередника, приводить до ідеї створення універсальної семантичної мови, незалежної від вхідної й вихідної мов. Однак розробка такої мови зіткнулася з недостатнім рівнем сучасної семантичної теорії та залишилася віддаленою перспективою.

Комунікативні моделі перекладу корелюють із моделюванням комунікативних ситуацій у теорії комунікації, прагматиці, теорії зв'язку. Такі моделі є різноманітними за кількістю складників, способом їхньої взаємодії (О. Каде, В. Вілс). Переклад у цих моделях розглядається як перехідна ланка між двома накладеними одна на одну комунікативними ситуаціями й передбачає дві фази: декодування й обробки перекладачем змісту оригінального тексту й породження нового тексту мовою перекладу. За словами Р. К. Міньяр-Белоручева, переклад мовби подвоює компоненти комунікації, з'являються два джерела, кожне із своїми мотивами і цілями висловлення, дві ситуації (зокрема, позитивна й негативна), два мовленнєвих утворення і два одержувача. Подвоєння компонентів комунікації і є головною відмінністю перекладу як виду мовленнєвої діяльності.

Перша фаза комунікативних моделей перекладу передбачає рефлексивне розуміння перекладачем світу смислів адресанта оригінального тексту, його програми інтерпретації для читача оригіналу, ступеня цінності текстової інформації та співвіднесеності її з вихідною культурою й буттям.

Друга фаза перекладу є зіставленням внутрішньо висловленої рефлексії перекладача з кодом іншої мови у «міжпороговому» просторі інтерпретації / породження з урахуванням універсуму іншої культури та буття іншого етносу, що є підґрунтям для створення тексту перекладу. З огляду на це процес перекладу можна кваліфікувати як інтерпретаційно-породжувальний дискурс. Діяльність перекладача не є ізольованою, адже вона перебуває у складних діалогічних відношеннях із буттєвою сферою, семіотичним універсумом культури тексту оригіналу та перекладу.

Дискурсивна модель перекладу, запропонована О. О. Селівановою, ґрунтується на розробленій діалогічній моделі комунікативної ситуації (дискурсу), теоретичні засади якої висновуються з концепції діалогічності гуманітарного пізнання М. Бахтіна, теоретичного потенціалу лінгвосеміотики, комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології, етнопсихолінгвістики, текстолінгвістики, дискурсології, лінгвосинергетики.

Діалогічна модель являє собою складну нелінійну систему, що включає ряд модулів як самостійних функціональних вузлів. Антропними модулями перекладу як інтерпретативно-породжувального дискурсу є адресант, передбачуваний або реальний адресат і перекладач як проміжна система, що здійснює перетворення вихідного тексту. Дані модулі представлені сферами індивідуальної свідомості, синхронізованими з полями колективної свідомості й культури етносів, і одним або двома (для перекладача) мовними кодами. Ці складові забезпечують на основі багатопланових діалогічних відношень:

а) породження модуля тексту-оригіналу з убудованою в ньому програмою інтерактивності й інтерпретації;

б) інтерпретацію цього модуля перекладачем виходячи з його компетенції й інтерпретанти;

в) породження модуля тексту-перекладу як перетворення на основі зміни реєстрів ментальних лексиконів, націлене на передбачуваного адресата;

г) сприйняття його реальним адресатом перекладу.

Діалогічними корелятами перерахованих модулів, у тому числі текстових, служать

динамізовані в часі й просторі модулі інтеріоризованого буття й семіотичних універсумів культури, до яких занурені автор, перекладач й адресат. На думку авторки цієї моделі перекладу, в ракурсі пропонованої моделі представляється перспективна концепція тотального перекладу П. Торопа, відповідно до якої процесуальна сутність перекладу розглядається в сукупності чотирьох факторів: текстового, метатекстового, інтертекстового й екстратекстового. Останні два фактори детермінують переклад соціокультурною онтологією етносів, тому що культура виходить за межі сукупності або навіть системи текстів і розчиняється в соціумі. Модель перекладу організована як синергетична, тобто відкрита, складна, нелінійна, нерівноважна суперсистема, що переходить від хаосу рефлексії перекладача до порядку породження нового тексту й далі від хаосу рефлексії адресата при сприйнятті ним перекладного тексту до порядку входження тексту до універсума нової культури. Головним аттрактором такої системи слугує діалогічність, що опосередкує всі фази перекладу. Синергетика перекладу визначається також взаємною детермінованістю всіх складових її комунікативного континуума, наявністю параметрів самоорганізації системи, що забезпечують баланс змістів і прагматичну відповідність, і деструктивних чинників, що базуються на лакуарності мов і текстів оригіналу та перекладу, невідповідності культурної й комунікативної компетенції носіїв мови оригіналу та перекладу. При перекладі, пройшовши через хаотичний, неструктурований стан, система робить фазовий перехід на якісно новий рівень самоорганізації.

Семінарське заняття № 3 **Лексичний та прагматичний аспекти перекладу.** **Фаховий переклад**

Питання для усного опитування та дискусії

1. Міжмовні лексичні відповідники.
2. Денотативний аспект лексичних трансформацій.
3. Конотативний аспект лексичних трансформацій.
4. Номінативний аспект лексичних трансформацій.
5. Переклад фразеологічних одиниць.
6. Фігуративні прагматичні трансформації.
7. Прагматичні концептуальні перетворення в перекладах.
8. Аксиологічні прагматичні трансформації.
9. Мегатекстові трансформації в перекладах.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: міжмовні лексичні відповідники, екстра- та інтерлінгвістичні фактори впливу на адекватність перекладу, перекладацькі відповідники та їх типологія, різновиди лексичних трансформацій, денотативний та конотативний аспекти лексичних трансформацій, метамова / фахова мова / мова для спеціальних цілей, загальні особливості науково-технічного перекладу.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Існування міжмовних лексичних відповідників закономірний факт мовної дійсності. Закономірна сутність лексичних відповідників пов'язана з лінгвістичними універсаліями, що фіксують подібність мовних ознак, і в першу чергу, вона впливає з універсальності логіко-понятійного складу мов, залежить від того, що слово є обов'язковою понятійною одиницею будь-якої сучасної мови, в якій відображаються осмислені людиною різноманітні факти й явища природи та суспільства. І «наскільки б самобутнім не був розвиток конкретних мов,

вони не виходять за межі універсальних категорій мови взагалі, а виступають лише різними реалізаціями її окремих проявів», – зазначає П. І. Копанєв.

Перекладацькі відповідники (еквіваленти) – це слова та словосполучення перекладу й оригіналу, які в одному з своїх значень передають рівний, або відносно рівний, обсяг інформації та є функціонально рівнозначними.

У перекладознавстві існують різні типології лексичних відповідників.

В. С. Виноградов лексичні відповідники ділить:

За формою: на *еквівокабульні* – слову оригіналу відповідає слово в перекладі, а словосполученню – словосполучення, та *нееквівокабульні*: слову оригіналу відповідає словосполучення в перекладі або навпаки. У свою чергу, еквівокабульні відповідники поділяються на *еквірозрядні*, якщо лексичні одиниці, що зіставляються, відносяться до однієї частини мови, та *нееквірозрядні*, якщо названі одиниці є різними частинами мови.

За обсягом інформації, що передається: на *повні* та *неповні* (часткові). У повних еквівалентів обсяг інформації, що передається, збігається. У неповних еквівалентів зазвичай при повному або частковому збігу смислової (семантичної) інформації інші її види можуть не збігатися.

За характером функціонування в мові: на *константні* й *оказіональні*.

За способом (прийомом) перекладу: на *прямі*, *синонімічні*, *гіпо-* *гіперонімічні*, *дескриптивні*, *функціональні* та *престаційні*.

Я. Й. Рецкер виокремлює в перекладі три категорії відповідників: 1) еквіваленти, 2) варіантні та контекстуальні, 3) перекладацькі трансформації. До трансформацій відносять: диференціацію значень, конкретизацію, генералізацію, змістовий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення та компенсацію втрат.

О. О. Селіванова на лексичному рівні виокремлює формальні та формально- змістові трансформації. Формальні трансформації на лексичному рівні в перекладі представляють словникові відповідники лексем, що отримують в мові перекладу однаковий із вихідною одиницею семний набір. В. С. Виноградов такі відповідники називає прямими, традиційно усталеними словниковими еквівалентами, які на міжмовному рівні можна кваліфікувати як абсолютні (повні) міжмовні синоніми.

Формально-змістові трансформації на лексичному рівні в перекладі представляють словникові відповідники лексем, що отримують в мові перекладу неоднаковий із вихідною одиницею семний набір. На лексичному рівні формально-змістові трансформації мають, за О. О. Селівановою, два плани вираження: **денотативний** і **конотативний**.

У денотативному плані, який маніфестує понятійно-логічне ядрозначення, формально-змістові трансформації у перекладі представляють словникові відповідники лексем, що отримують в мові перекладу неоднаковий із вихідною одиницею семний набір, актуалізований контекстом повідомлення. Такі трансформації в перекладознавстві названі синонімічними замінами (Р. К. Міньяр-Белоручев), а лексичні відповідники – міжмовними відносними синонімами (В. С. Виноградов).

Денотативний план формально-змістових трансформацій на лексичному рівні маніфестують **корєферентні заміни**. Корєферентний ряд у текстах оригіналу та перекладу представлений найчастіше позначеннями особи, персонажа різними властивими йому найменуваннями: ... *нині медички весело перебігають між валами...* (Гончар, Берег любові)

Мають місце перекладах й інші корєферентні трансформації, наприклад, заміна особового займенника на словосполучення, що характеризує вік і зовнішність персонажа, чи вказує на родинні зв'язки.

До трансформацій денотативного плану належать **метонімічні заміни**, які можна диференціювати залежно від статусу суміжних предметів, явищ, понять.

Партонімічні трансформації – заміни назви цілого назвою його частини: *Дівчина цвіла від його компліментів...* (Гончар, Берег любові).

Холонімічні трансформації – заміни назви частини назвою цілого:

Парто-партонімічні трансформації – заміни назви однієї частини назвою іншої частини: *Tall, well-proportioned with broad chest and shoulders and a mass of hair on a big head*

// Високий, відмінно сформований атлет з **широкими плечима** і великою головою, увінчаною шевелюрою.

Вночі при місяці більше, ніж удень, вражає тебе оце розкошисте зачіплянське бароко з **кетяжистих** акацій та виноградного буйнолістя (Гончар, Собор) Доданий прикметник *белый* компенсує втрати від не досить вдалої, на нашу думку, трансформації.

Гіперонімічні трансформації – заміни назви видового поняття назвою родового (генералізація): *Стоїть у мрійнім чеканні людина, а море гуркоче («грає» – як мовилось у піснях)...* (Гончар, Берег любові) // *Стоит в задумчивой позе человек, а море грохочет («играет» – как говорится в народном эпосе)...* *Пісня* – твір народного епосу [див.: Ожегов, с. 912]. *Хай ось Росавський розшифрує, він у нас поліглот, – кивають копачі на худорлявого бородатого юнака, що й сам, видно, трохи соромиться своєї мудрецької закучерявленої бороди* (Гончар, Берег любові) // *Это вот Росавский, он у нас полиглот, расшифрует, – указывают археологи на худощавого бородатого юношу, который и сам, видно, чуточку стыдится своей чудной курчавой бороды.* Значення дієслова *кивати* – «*фрухом голови* вказувати на когось, щось» [Дубічинський, с. 394] вужче, ніж значення дієслова *указувать* – «*движением, жестом обратить внимание на кого-что-нибудь*». *Копачі* – археологи – кореферентна заміна.

Гіпонімічні трансформації – заміни родової назви видовою (конкретизація): *Пташки цівкали в голих деревах. Гілки дерев мокро блищали, зволожені по-весняному* (Гончар, Собор)

Еквонімічні трансформації – заміни гіпоніма іншим гіпонімом того самого класу:

... незмінною тільки й лишилась оця світла тремтлива доріжка над морем, **доріжка** закоханих та поетів (Гончар, Берег любові)

до лексичних трансформацій, услід за Я. Й. Рецкером, відносять антонімічний переклад. На думку О. О. Селіванової, антонімічний переклад є нічим іншим, як синонімічною заміною, зважаючи на загальну відповідність цілісного змісту, хоч і дещо модифікованого вперекладі: – *І співаєш гарно...* (Гончар, Собор).

До трансформацій денотативного плану О. О. Селіванова відносить метафоричні трансформації.

Російська лінгвістка М. І. Фоміна пояснює метафору як перенесення, що відбувається в результаті виникнення подібних образних асоціацій між предметами.

У когнітивній семантиці розглядається концептуальна метафора американськими лінгвістами М. Джонсоном, Дж. Лакоффом як розуміння однією концептуальною областю в термінах іншої (поділяють цю думку Р. Ченкі, К. В. Рахіліна, О. О. Селіванова та ін.). Виділяють дві зони метафори: донорську і реципієнтну (К. В. Рахіліна). Пор.: *волк* (дон.), *воет – ветер* (рец.) *воет; людина* (дон.) *йде, зупиняється, спішить, відстає – годинник* (рец.) *йде, зупиняється, спішить, відстає.*

За О. О. Селівановою, метафоричні трансформації також є синонімічними замінами, здебільшого контекстуального типу. В їхньому складі виокремлено деметафоризацію, реметафоризацію, трансметафоризацію.

Реметафоризація – заміна в перекладі неметафори метафорою: *Однієї з таких ночей і склалась тут пісня, отой «Берег любові»* (Гончар, Берег любові) // *Вот в одну из таких-то ночей и родилась здесь песня, тот «Берег любви».* Для позначення концепту ПІСНЯ перекладач використовує знак концепту ЛЮДИНА *родилась*.

Деметафоризація – заміна метафори неметафорою: *Певен, що й на цій фортеці топтали пилюку та печатали сніг його легкі римські сандалії* (Гончар, Берег любові) // Метафора *прийшли* замінена дієсловом в прямому значенні *появились*, однак, на нашу думку, її краще було зберегти – адже в жаргоні моряків кораблі тільки *ходять*, що й передає О. Гончар (моряки – одні з головних героїв роману «Берег любові»). У цьому фрагменті має місце процес реметафоризації: *минули // пронеслись*.

Трансметафоризація – заміна донорської зони метафори: ... *тільки магія почуття, піднятого до співу, допоможе їй втримати те, що вона найбільше боялася втратити* (Гончар, Берег любові)

Конотативні трансформації диференціюємо на оцінно-емотивні, експресивні та

функціонально-стилістичні. Результатом таких трансформацій є міжмовні синонімічні відповідники, що відрізняються оцінно-емотивними, експресивними та функціонально-стилістичними відтінками значень.

Функціонально-стилістичні трансформації представлені втратою, заміною або виникненням в перекладному тексті функціонально-стилістичного забарвлення мовних одиниць.

У лінгвістиці виокремлюються в словниковому складі мови наступні види стилістичної характеристики слів.

Нейтральна (загальноживана, міжстильова) лексика – слова, що вживаються у всіх типах і жанрах мовлення, тобто стилістично немарковані слова. Сюди відноситься переважна більшість слів, що входять в ядро словникового складу будь-якої мови.

Книжна – слова, що вживаються тільки в письмовому мовленні (убудь-яких її жанрах) і не вживаються в побутово-розмовному мовленні, хочав «офіційній» ситуації вони можуть вживатися і в усному мовленні.

Поетична (висока) – слова, що вживаються переважно тільки в мові поезії (іноді також в урочистій прозі): пор. рос. *отчизна, глашатай, грядущий, очи, уста*; у фольклорі: *дубрава, лебедушка, молодец, девица*; англ. *oft* (часто, пор. *off*), *tomorrow* (завтра), *steed* (кінь).

Офіційно-ділова лексика вживається в діловій переписці, офіційних документах (рос. *вид на жительство, квартиросъемщик, невостробованный, обжаловать*), включає **канцеляризми** – штампи офіційно-ділового мовлення (рос. *входящие и исходящие (документы), нижеподписавшийся*).

Термінологічна лексика – слова, що вживаються тільки, або переважно, в науковому жанрі. До них відноситься вся наукова та технічна термінологія; сюди ж слід відносити терміни та спеціальні слова, що вживаються в галузі держави та права (юриспруденції), економіки, фінансів і військової справи тощо. Наприклад: *атом, молекула, електрон, кисень, водень; фонема, звук, морфема, морф, лексема, слово, сема*.

Побутово-розмовна лексика – слова, що вживаються в усному мовленні в «неофіційній» ситуації та не вживаються зазвичай в письмовому мовленні (пор.: рос. *электричка, раздевалка, влипнуть, шлепнуться, задира, чудной*; укр. *тринькати*; англ. *bobby, booze* (випивка), *dough* (гроші; пор. букв. тісто), *buck* (долар), *movie* (кіно), *buddy, to filch* тощо).

У перекладознавстві існує поняття *регістр слова*. Термін використовує І. Р. Гальперін, даючи характеристику словникового складу англійської мови в плані його стилістичної диференціації. Термін «*регістр*» (*реєстрація*) в цьому значенні, або близькому до нього, вживається в роботах лінгвістів Лондонської школи, зокрема, у праці Дж. Кетфорда «Лінгвістична теорія перекладу».

Утрата розмовного забарвлення лексичних одиниць має місце в перекладах наступних фрагментів романів О. Гончара: *Кортіло йому знати, де вони зараз ідуть, який там день нагорі і який вітер* (Гончар, Берег любові) // *Хотелось ему знать, где они сейчас идут, какой там день наверху и какой ветер; Повагом чвалає Баглай-студент у своєму трикотажному спортивному костюмі, щось намугикує йдучи* (Гончар, Собор) // *Медленно шагает Баглай-студент в трикотажном спортивном костюме, что-то мурлычит под нос*. Має місце також зворотний перекладацький прийом: російський еквівалент отримує конотацію: *Поет парусів... Скромний їхній будівничий і безсловесний їхній співець* (Гончар, Берег любові) // *Поэт парусов... Первый их зодчий, бессловесный их певец*. Будівничий – нейтральне слово, загальноживане; *зодчий* – книжне. Спостерігаємо втрату стилістичної фігури та заміну функціонально-стилістичного статусу і в наступному фрагменті перекладу: *Доріжка по морю мерехтить, на юті гітари бринькають* (Гончар, Берег любові) // *Дорожка по морю мерцает, на юте кто-то трогает струны гитары*. У перекладі втрачено метонімію та розмовний стиль оригіналу: пор.: *гітари бринькають* – розмовний стиль // *трогает струны гитары* – дещо піднесений.

Експресивні конотативні трансформації передбачають модифікацію чи втрату, посилення чи применшення ознаки. Так, посилення ознаки спостерігаємо у наступних

фрагментах перекладу: *Яке море стає великетою ясної місячної ночі ...* (Гончар, Берег любові) // *Каким огромным становится море в такие ясные лунные ночи ...*; *Почував дужим себе* (Гончар, Берег любові) // *Чувствовал себя всесильным. Дужий* – «який має велику силу, авторитет, вплив»; *всесильный* – «высокое: обладающий неограниченной властью, влиянием, а также непреодолимой силой воздействия» [Ожегов, с. 104]. В останньому фрагменті перекладу змінюється також функціонально-стилістична характеристика слова. Має місце й применшення ознаки та зміна функціонально-стилістичної характеристики: *... розпалені очі, що волають твоєї допомоги ...* (Гончар, Берег любові) // *... воспаленные глаза, чаявшие твоей помощи ...* *Волати* – «дуже голосно кричати; гукати»; *чаявший* від *чаять* – «устаревш. высокое – ожидать надеяться на что-либо».

Трансформації в номінативному плані є модифікаціями ономазіологічних структур номінативних одиниць у перекладі, що супроводжуються як збереженням (формальні), так і зміною їхнього змісту (формально-змістові). Наведемо приклад формально-змістової трансформації: композит у перекладі отримує відповідник-дериват, що модифікує денотативний зміст фрагмента: – *Де він, той самоволець?* (Гончар, Берег любові) *Где же этот беглец?* Оказіональні композити оригіналу по-різному передають автори російських перекладів романів О. Гончара. У перекладі «Берега любові» авторському неологізму-композиту відповідає словосполучення: *Сірою пустельністю, льодовими вітрами зустріло його це античне крайсвіття. Ось тут опинився цим крайсвітнім вигнанні, недосяжнім для могутніх твоїх богів ...* (Берег любові) // *Серой, унылой пустынностью, ледяными ветрами встретил его этот античный край света. Вот ты где очутился, изгнанный на край света, недоступный для могучих своих богов...* У перекладі «Собору» перекладачка зберігає оказіоналізм: *Тужно, кінецьсвітньо горять заводи* (Собор) // *Скорбно, конецсветно горят заводы.*

Материзна все тут, предківщина студентова (Гончар, Собор) // *Все здесь родное студенту, земля отцов его и дедов.*

Слово оригіналу часто відповідає лексикалізованій словосполученні (дієслівно-іменниковому звороту) в перекладі: *Знову з машинами прибули на живна хлопці з військової частини ... – розтаборилися з радіостанцією біля тих самих ферм* (Гончар, Берег любові) // *Снова прибыли на жатву со своими машинами хлопцы из воинской части, ... расположились лагерем там же, у самых ферм; Іноді із степів наближаються по снігах ті, напівлюди, худобу женуть – будуть із залогою торгувати* (Гончар, Берег любові) // *Иногда из степей приближаются по снегам те, полулюди, скот гонят – будут с крепостью торговести.* Такого типу заміни можна віднести до формальних синтаксичних трансформацій.

Таким чином, використання лексичних трансформацій в денотативному, конотативному та номінативному аспектах дозволяє утримати найоптимальніший баланс денотативної, конотативної, стилістичної, культурної та прагматичної інформації текстів оригіналу та перекладу.

Для збереження функціонально-комунікативної еквівалентності тексту оригіналу та його перекладу важливий збалансований прагматичний вплив текстів оригіналу та перекладу на своїх реципієнтів.

О. Селіванова виокремлює в особливий тип перекладацьких перетворень – формально-змістові трансформації з прагматичним компонентом, які передбачають зміну форми та змісту одиниць у тексті, текстових фрагментів з метою збалансування прагматичного впливу перекладу на свого читача.

Підґрунтям виділення цього типу трансформацій є концепція динамічної еквівалентності американського перекладознавця Ю. Найди, який вбачав мотивацію перекладацьких трансформацій в необхідності досягнення рівноцінного регулятивного впливу на адресатів тексту оригіналу та перекладу. Ф. Шлейермахер, німецький філософ XVIII ст., також пропонував розмежовувати два методи перекладу: парафразу та вільне перекладення. Мета другого – справити однакове враження на читачів оригінального та перекладного текстів, відмовившись від відповідності змісту певних їхніх частин.

Г. Стер, услід за ним О. Д. Швейцер, виокремлюючи чотири рівні еквівалентності

(прагматичний, семантичний (компонентний), семантичний (референційний), синтаксичний), домінуючим вважають прагматичний рівень, що «охоплює такі життєво важливі для комунікації фактори, як комунікативна інтенція, комунікативний ефект, установка на адресата ... управляє іншими рівнями».

Прагматичну спрямованість мають **фразеологічні одиниці**, що зберігають, за О. Селівановою, «в усталеній формі уявлення етносу про світ, культурну, історико-міфологічну інтеріоризацію дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду народу». Фразеологізми є своєрідною етнокультурною рефлексією мовця в комунікативній ситуації, оскільки він свідомо чи несвідомо співвідносить особисте емоційно-оцінне відношення та ціннісну орієнтацію зі змістом знака, а образний зміст звороту з еталонами та стереотипами національно-культурного сприйняття й розуміння світу. Походження англійської ідіоми **to be (live) in clover** (буквально: *бути (жити) в конюшині*), що означає безтурботне життя в комфорті та достатку, пов'язують з тим фактом, що худоба, яка пасеться на луках конюшини, швидко набирає у вазі. Конюшина в англійській культурі має символічний зміст: друїди, стародавні жителі Ірландії, вважали її найкращим захистом від зла та чаклунства. Також (трилисник, shamrock) конюшини символізує святу Трійцю – єдність батька, сина і святого духу. У слов'янській культурі уфраземі з тим же значенням використано модус позитивної оцінки та прототип *масла* – символу достатку: укр. **як вареник у маслі (у сметані)** // рос. **как сыр в масле** // польск. **jak raczek w maśle (czuć się)**. Французи про безтурботне життя кажуть: **Vivre comme un coq en pâte** (буквально: *жити як півень в тісті*).

Бувалу людину характеризують фразеологізми: рос.: **стреляный воробей (волк, зверь)** // англ. **a knowing old bird** (буквально: *знаючий старий птах*) // ісп. **toro corridor** (буквально: *бик на кориді*) // нім. **ein alter Hase** (буквально: *старий заєць*).

Значення «запам'ятати, згадати» передають різномовні фразеологізми, побудовані на різних образах: укр. **закарбувати собі на носі, на лобі; зарубати собі на пеньку; закарбувати в пам'яті** // рос. **зарубить на носу (на лбу), зарубить в памяти** (розм.; фам.) // англ. **Put it into your pipe and smoke it** (буквально: *покласти в свою люльку і викурить*) // фр. **Se mettre qch dans la tête** (буквально: *вбити комусь в голову*) // ісп. **Tenerlo presente** (буквально: *мати перед собою*) // нім. **Sich etw. hinter die Ohren schreiben** (буквально: *записати собі за вухами*).

У багатьох мовах мають місце фраземи, що ґрунтуються на парадоксі, такі фразеологічні одиниці з тотожним значенням відрізняються сценаріями в різних мовах. Порівняємо сталі вирази зі значенням «займатися чимсь непотрібним, марно гаяти час»: рос. **переливать из пустого в порожнее** // англ. **to beat the air** (буквально: *бити повітря*) // фр. **donner un coup d'épée** (буквально: *бити шпагою по воді*) // ісп. **dar vueltas a la noria** (буквально: *ходити кругом криниці*) // нім. **leeres Stroh dreschen** (буквально: *молотити пугу соломі*); укр. **носити воду решетом** // рос. **носить (черпать) воду решетом** // англ. **to plough the sand** (буквально: *орати пісок*) // фр. **perdre sontemps** (буквально: *втрачати (зубити) час*) // ісп. **arar en el agua** (буквально: *орати воду*) // нім. **mit einem Sieb Wasser schöpfen** (буквально: *черпати воду решетом*).

Тож, перекладачу в процесі передачі фразем з однієї мови на іншу важливо пам'ятати, що вони є відбитком еталонів і стереотипів національно-культурного сприйняття та розуміння світу. Керуючись потребами перекладу, В. С. Виноградов усі стійкі сполуки поділяє на три групи: лексичні, компаративні та предикативні.

Лексичні фразеологізми – семантично співвідносні зі словами, поняттєво аналогічні їм. Такі звороти включені в словниковий запас мови як аналоги різних частин мови, характеризуються семантичною цілісністю, образним емоційно-експресивним значенням. Значення «обманювати» мають фразеологізми – укр. **водити когось за носа** // рос. **водить кого-либо за нос** // англ. **to draw the wool over someone's eyes** (буквально: *натягнути шерсть на очі*) // фр. **mener qn en bateau** (буквально: *водити як кораблик*), нім. **J-n an der Nase herumführen** (буквально: *водити когось за носа*). Значення «дуже злякатися» передають фразеологізми: рос. **Душа ушла в пятки** // англ. **One's heart sank into one's boot** (буквально: *серце опустилося в черевки*) // фр. **Il une peur bleue** (буквально: *у нього блакитний страх*) //

ісп. *Quedarse más muerto que vivo* (буквально: залишитися більш мертвим, ніж живим) // нім. *Das Herz ist in die Hose gefallen* (буквально: серце упало в штани).

Оптимальне перекладацьке рішення для передачі лексичних фразеологізмів В. Виноградов вбачає в пошуку ідентичної одиниці мови перекладу: «в перекладі необхідно зберегти смисловий, емоційно-експресивний та функціонально-стилістичний зміст, що передавався відповідною стійкою сполукою в контексті оригіналу» [Виноградов, с. 184].

Фразеологізмам оригіналу, за В. С. Виноградовим, в мові перекладу можуть відповідати сталі звороти, окремі слова та вільні словосполучення, що мають еквівалентний об'єм інформації.

У перекладі використовуються **фразеологізми, ідентичні фразеологізмам оригіналу з однаковим значенням, стилістичним відтінком і внутрішньою формою** (повні еквіваленти): *И дальше замямлил такие прописные истины, что толпа похолодела* // *І далі замимрив такі прописні істини, що натовп похолов*; *Кислярский был на седьмом небе* (Ильф и Петров, Двенадцать стульев) // *Кислярський був на сьомому небі*. У фразеологічних словниках російської й української мов представлені відповідні значення: *прописная истина* – «то, что всем хорошо известно, неоспоримо» [Молотков, с. 284]; «всем известная, тривиальная мысль», «общеизвестный, избитый, лишенный оригинальности»; *прописная истина* – «загальновідома, загальнозрозуміла, елементарна річ». *На седьмом небе – на сьомому небі* – «безмежно щасливим, повністю задоволеним (бути, почуватися)», пор. з фр. *etre aux anges* (буквально: бути в ангелів).

Фразеологізмам оригіналу можуть відповідати **фразеологізми в перекладі з однаковим значенням і стилістичним відтінком, але різним лексичним наповненням** (неповні або часткові еквіваленти): *Воробьи неслиразный вздор* (Ильф и Петров, Двенадцать стульев) // *Горобці верзли всілякі дурниці*. Компоненти фразеологізмів-еквівалентів є відносними міжмовними синонімами: (*нести (пороть) ахинею (дичь, вздор, ерунду, галиматью, чушь)* – *верзти (плести) нісенітницю(ю); теревені правити; говорити (молоти, верзти) дурниці (казна-що)*).

Різну образну основу мають **тотожні за значенням фразеологізми в текстах оригіналу та перекладу**: *Да поезжай же ты, чтоб тебе пусто было, чёрт! Но!* (Чехов, Горе) // *Та їдь же ти, хай тобі всячина, чорт! Но!*; *Чтоб им пусто было, кабакам этим!*» (Чехов, Горе) // *Хай їм всячина, шинкам отим!*». Негативна оцінка предмета чи явища передається емоційно забарвленим просторічним російським виразом *чтоб тебе пусто было*, якому в українській мові відповідає *хай тобі всячина (трясця)*, так само марковане в стилістико-функціональному плані.

Фразеологічному звороту оригіналу може відповідати **вільна сполука в перекладі**: *Шутки в сторону, разговаривать с вами мне не охотно...* (Чехов, Маска) // *Годі жартувати, розмовляти з вами мені неохота...* Відповідником розмовного фразеологізма *шутки в сторону* обрана сполука *годі жартувати* попри наявність варіантів «без жартів; облишмо (кин'ємо) жарти».

Слово може бути замінено **фразеологічним зворотом**, часто з метою компенсувати втрати в конотативному плані: – *Ведь так одурачить целую компанию может только артист, талант, – весело говорил Жестяков, подсаживая его* (Чехов, Маска) // – *Адже отак пошити в дурні цілу компанію може тільки артист, талант, – весело говорив Жестяков, підсаджуючи його*. Емоційно-експресивне слово *одурачить* вдало трансформовано в розмовну фразу *пошити в дурні* за наявності слів-відповідників *обдурити, підманити*, враховуючи емоційну, просторічну, часто лайливу лексику оповідання А. Чехова «Маска».

Компаративні фразеологізми закріпились в мові як стійкі порівняння. Еталони порівняння в кожній мові свої. У слов'янській фразеології повільну людину порівнюють із «сонною» (повільною) мухою чисонною людиною: рос. *как сонная муха* // укр. *як сонна муха (як сонна, як сонний)* // польск. *jak senna mucha, jak mucha w smole*.

Різні асоціації у різних народів викликає худа людина: укр. *худий як шкіпка (скіна)*, рос. *худой как спичка (щепка)* // англ. *thin as a rake* (буквально: худий як граблі) // фр. *maigre comme un clou* (буквально: худий як цвях) // ісп. *hecho un fideo* (буквально: худий як

макаронина) // нім. *dünn wie ein Streichholz* (буквально: худий як сірник).

Втомлену людину і росіяни, і українці, й англійці порівнюють з вичавленим лимоном: рос. *как выжатый лимон* // укр. *як видушений (вичавлений) лимон, як видушена (вичавлена) цитрина*; англ. *like a squeezed lemon*; у поляків *wycisnąć kogoś jak cytrynę (jak gąbkę)* – «wykorzystać kogoś całkowicie bez skrępowań».

Варіативні об'єкти порівняння спостерігаються в різних мовах у фразеологізмах зі значенням «червоніти»: рос. *красный как клюква (как рак)*

// укр. *червоний як (мов) буряк (рак)* // англ. *red as a lobster (червоний як омар)* // фр. *rouge comme une tomate (червоний як помідор)* або *rouge comme une écrevisse (червоний як креветка)* // ісп. *rojo como un tomate (червоний як помідор)* // нім. *Krebsrot* (буквально: червоний рак); надзвичайно багатийваріативний ряд в польській мові: *być czerwonym jak burak, rak, piwonia, indyk, upiór itp.*

Найбільш частими прийомами перекладу компаративних фразеологізмів вважаються: підбір відповідного фразеологізму та калькування. У практиці перекладу мають місце також інші прийоми. Наприклад, вільну метафоричнусловосполуку *смертельно пьян* М. Пилинська перекладає українськимкомпаративним фразеологізмом (*п'яний*) як *чп*: *Тут только Ипполит Матвеевич заметил, что мастер смертельно пьян*

Предикативні фразеологізми – це прислів'я, приказки, афоризми й інші стійкі судження, в яких відобразились трудовий, моральний і життєвий досвід народу, практична філософія та життєва мудрість. Прийоми перекладу предикативних фразеологізмів подібні до прийомів передачі лексичних і компаративних. Предикативні фразеологізми можуть **калькуватися** – передаватися покомпонентно в перекладі..

Фігуративні трансформації – це втрата (чи збереження) стилістичного прийому в перекладі.

Збереження прагматичної орієнтації тексту перекладу є важливим у випадках передачі концептуально вагомого стилістичного прийому або комплексу фігур, які зумовлюють стилістичний принцип висування як спосібформальної організації тексту, що передбачає концентрацію уваги читача на певних елементах повідомлення, які викликають здивування своєю несподіваністю, непередбачуваністю й неприродністю з метою підкреслення, виділення певної думки. Серед найбільш вивчених типів висування виокремлюють зчеплення як наявність подібних елементів у подібних позиціях; конвергенцію як поєднання в одному місці тексту комплексу стилістичних прийомів; ошукане очікування як порушення передбачуваності текстових подій (Арнольд).

На нашу думку, функціонально-стилістичні втрати спостерігаються і в процесі перекладу наступних уривків тексту оповідання А. Чехова: *Оба были приятно ошеломлены (Толстый и тонкий) // Обидва були приємно здивовані; Все трое были приятно ошеломлены (Толстый и тонкий) // Всі троє були приємно вражені*. Слово *ошеломлены* двічі зустрічається в тексті оригіналу, на самому початку і в самому кінці розповіді, та сприяє створенню комічного ефекту в поєднанні з прислівником *приятно*, відображаючи різні ситуації. Перекладач по-різному перекладає його, вдаючись до варіативногосинонімічному пошуку: *здивовані, вражені*. У двомовному словнику представлені відповідники: *ошеломляют – приголомшити, розм. ошелешувати*, тоді як *вращать – поражать, потрясать, изумляют* [Зубков, с. 473]; *здивований – удивленный (сильнее) изумленный, пораженный*, (выражающий недоумение), *озадаченный, (растерянный) недоумевающий*. На нашу думку, комічний ефект було б збережено за використання перекладачем прямого словникового відповідника, що повторюється в тексті, *приголомшені (ошелешені)*.

Орієнтація наадресата чужої культури зумовлює **прагматичні концептуальні перетворення в перекладах** Це підміна реалій оригінального тексту реаліями мови перекладу, зміна за допомогою мовнихзасобіврізних рівнів способів категоризації світу та внутрішнього рефлексивного досвіду. Концептуальні перетворення залежать від культурних стереотипів народу – детермінованих соціумом і культурою,впорядкованих і фіксованих структур свідомості, що уособлюють результати пізнання дійсності певним угрупованням і є схематизованими та

спрощеними стандарними ознаками етносвідомості; від архетипів колективного позасвідомого, етнічних міфів, символів, етнічного спектра прецедентних феноменів, культурних норм тощо. У текстах українських перекладів оповідань А. Чехова відбувається заміна найменування відповідно до усталеної мовної традиції: *В Х-омобщественном клубе с благотворительной целью давали бал-маскарад, или, как его называли местные барышни, бал-парей* (Чехов, Маска) // *У Х-омугромадському клубі з благодійною метою влаштували бал-маскарад, чи, як його називали місцеві панночки, бал-парей*. Молода дівчина в російському оригіналі *барышня*, в українському перекладі – *панночка* (можливий варіант *панянка*). *Ребятам уши дерет, за бабами подглядывает, чтоб чего не вышло, словно свекор какой...* (Чехов, Унтер Пришибеев) // – *Дітей за вухаскубе, за молодимицями підглядає, щоб чого не вийшло, немов свекор якийсь...* Іменник зі збірним значенням, що відповідає лексемі *ребята*, відсутній в українській мові, тому в перекладі його замінено іменником у множині *діти* (пор.: рос. *дети*). Заміжня молода жінка у росіян – *баба*, в українців – *молодиця*.

Спостерігається заміна концепту в перекладі на більш близький (зрозумілий) українському читачеві в наступному фрагменті тексту: *... да куда же к лешему я это еду?* (Чехов, Горе) // *... та куди ж це до дідька я їду? Леший і дідько* – «мифические существа: *леший* – в славянской мифологии человекообразное сказочное существо, живущее в лесу; дух леса, враждебный людям», *к лешему* – «просторечное бранное выражение досады». *Дідько* – «міфологічне: те саме, що біс, нечиста сила».

Звертання *господа, господа почтенные, милый человек, господин хороший*, що відображають російську етикетну традицію, в перекладі орієнтовані на українського читача: *панове, панове шановні, чоловіче добрий, пане ласкавий: А вы, господа, подвиньтесь... нечего тут!* (Чехов, Маска) // *А ви, панове, посуньтесь... нема чого тут!*; *Вот что, господа почтенные!* (Чехов, Маска) // *Ось що, панове шановні!*; – *Вот что, милый человек: даю тебе минуту сроку...* (Чехов, Маска) // – *Ось що, чоловіче добрий: даю тобі хвилину строку...*; *Слава те господи, господин хороший, век свой прожили и не токмо что убивать, но и мыслей таких в голове не было...* (Злоумышленник) // *Слава тобі господи, пане ласкавий, вік свій звикавали і не тільки не вбивали, але й у думці такого не було...*

Важливим моментом є передача в перекладі *вигуків* – слів, що виражають почуття, емоції людини. Вигуки, не маючи номінативної функцією, є свого роду мовними знаками-сигналами, що вживаються для найкоротшого вираження реакції людини на різні події реальної дійсності. Висловлюючи, але не називаючи почуття, вигуки тим не менше усвідомлюються всіма носіями певної мови та всім зрозумілі, тому що за ними закріплений певний зміст [Валгина, с. 269]. Такі знаки специфічні для кожної мови і вимагають до себе особливої уваги перекладача: пор.: укр. *ой!* // рос. *ой!* // нім. *ау!* // ісп. *ау-ау-ау* // фр. *ай-ай!*; укр. *Боже мій! Господи* // рос. *Боже мой!* // нім. *Mein Gott!* // фр. *Mon Dieu! Bon Dieu!*

Уваги перекладача вимагають імперативи, адже, по-різному кличуть, скажімо, тварин в різних країнах, наприклад курей: укр. *тю-тю-тю*; рос. *цып-цып!* // нім. *put-put!*

// фр. *Poule! Poule!* (*poule* – курка, курча); а котів укр. *киць-киць; кицю- кицю*; // рос. *кис-кис* // бол. *мац-мац* (маце – кішка); нім. *міз –міз*.

Поза увагою перекладача не можуть залишитися звуконаслідування, адже навіть півні в різних країнах співають по-своєму: укр. *ку-ка-рі-ку* // рос. *ку- ка-ре-ку* // англ. *кок-е-дудл-ду* // нім. *кі-ке-рі-кі* // фр. *ко-ко-рі-ко* // італ. *чі-кі- рі-чі* // швед. *у-ке-лі-ку*.

Аксіологічні прагматичні трансформації спрямовані на збереження ціннісної орієнтації текстів у перекладі. «Вагомим важелем для здійснення прагматичних трансформацій є етнічні цінності, зафіксовані в текстах оригіналів, які мають відповідати цінностям носіїв мови перекладу. Такими цінностями є сенсорні, психологічні, естетичні, утилітарні й ін. оцінки, моральні норми, етнічні пріоритети, етнічні гетеростереотипи – оцінки інших етносів», – підкреслює О. О. Селіванова.

Мегатекстові трансформації. Одним із найпоширеніших прийомів компенсації інформації для читача перекладу є виноска, коментування та примітки, які дають змогу збалансувати прагматичний вплив. Приміром, у перекладах романів Вальтера Скотта

примітки займають більше десятка сторінок. Адже на сторінках романів Вальтера Скотта оживають історія Шотландії та її герої, невідомі, скажімо, слов'янському читачу.

Семінарське заняття № 4-5 Проблема лакун і реалій. Переклад – лексикографія – термінографія

Питання для усного опитування та дискусії

1. Лакуни. Типологія лакун.
2. Реалії. Класифікація реалій в перекладознавстві.
3. Прийоми перекладу реалій.

Аудиторна робота

Виконання студентами усних та письмових (тестових) завдань з питань теми заняття.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: лакуна, реалії та їх класифікації в перекладознавстві, прийоми перекладу реалій, лексикографія, термінографія у перекладі, особливості термінологічних словників, класифікація термінологічних словників, термінологічні банки даних, сучасні системи комп'ютерного перекладання.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах.

Лакуна (від лат. *lacuna* – пробіл, заглиблення) – базові елементи національної специфіки лінгвокультурної спільноти, що ускладнюють переклад її текстів і сприйняття їх іншокультурними реципієнтами через відсутність в одній мові порівняно з іншою певних відповідників мовних одиниць різних рівнів, позначень понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних засобів мовлення.

Лакуни суперечать звичному діапазону досвіду мовця, носія іншої мови. Головними ознаками лакун є незрозумілість, незвичність (екзотичність), чужість.

У мовознавстві існують різнопланові класифікації лакун. Систематизовану класифікацію подано в «Лінгвістичній енциклопедії» О. Селівановою. Лакуни поділяються на системні та функціональні, або мовні й мовленнєві, мовні й культурологічні. Системні (мовні) лакуни виявляються при зіставленні одиниць різних рівнів мовної системи, а функціональні (мовленнєві) – в мовленні.

Системні лакуни диференціюються залежно від мовного рівня на:

- фонетичні (відсутність в одній мові певних фонем, невідповідність інтонаційних конструкцій, наголосу, пауз): так, відсутні в українській мові довгі фонемі, що мають місце в англійській і німецькій мовах і диференціюють значення слів: англ. *bed* [bed] – ліжка, а *bird* [bɜ:d] – птах; англ. *pool* [pu:l] – калюжа, а *pull* [pul] – тягти; англ. *eat* [it:] – їсти, а *it* [it] – воно; нім. *Beet* [be:t] – клумба, а *Bett* [bet] – ліжка; пор. наголос в укр. *сосна, дрова, петля, кропива, столяр, колесо, решето* – рос. *сосна, дрова, петля, крапива, столяр, колесо; решето*; наголос в польській мові на передостанньому (пор. укр. *кіно* // пол. *kiно*; укр. *смола* // пол. *smola*), у французькій на останньому складі (на останній голосній, що вимовляється): *Soleil* (сонце), *amitié* (дружба), *paradis* (рай), *vacances* (канікули) тощо.

- лексичні (відсутність в одній мові слова-відповідника): рос. *матрешка, кокошник, щи, пельмени, дудка*; укр. *брить, борщ, вареники, кобза, трембіта*; ісп. *сомбреро*; пол. *бігос*; англ. *хагіс*; груз. *чача*.

- номінативні (невідповідність статусу найменувань у двох мовах, наприклад,

- відповідником простого слова однієї мови є композит або сполука іншої): рос. *железная дорога* – укр. *залізниця*, рос. *шахматная доска* – укр. *шахівниця*, рос. *научный работник* – укр. *науковець*, англ. *barber* – укр. *пара над водою в морозний день*.

- морфологічні (відсутність в одній мові певної морфологічної категорії порівняно з

іншою): дійсні дієприкметники відсутні в українській мові: рос. *цветущий сад* // укр. *садок, що цвіте*; герундій має місце в англійській, відсутній в українській мові: *He started walking backwards, beaming, drinking them in* (Ролінг, Гаррі Поттер і смертельні реліквії) // *Він розвернувся й пішов спиною вперед, сяючи усмішкою й радіючи, що бачить друзів.*

- синтаксичні (невідповідність синтаксичної будови у мовах): укр. *У нього карі очі* // англ. *He has brown eyes* // нім. *Er hat braune Augen* // пол. *Ma brązowe oczy*.

- стилістичні (розбіжність відповідників за стилістичною забарвленістю): пор.: рос. *глаза* (нейтр.) – *очи* (стилістично забарвлене: поетичне, високе) // укр. *очі* – нейтр.

До складу **функціональних лакун** відносять:

- діяльнісно-комунікативні (невідповідність різного роду комунікативно релевантних кінем – фонаційних, жестів, міміки, рухів тіла, голови, ніг; типу погляду, відстані комунікантів, часових особливостей спілкування, торкань, постави тощо). Кивок голови у росіян, українців так, у болгар – ні.

- культурологічні, зумовлені особливостями національної ментальності й культури, мовленнєвого етикету;

- лакуни культурного простору (специфіка реалій: національних страв, одиниць міри, свят, обрядів і т. ін.). Лакуни культурного простору включають лакуни сприйняття відстані, етнографічні, пов'язані з побутом, лакуни культурного запасу (символічні).

У теорії міжкультурної комунікації лакуни диференціюються на:

- суб'єктивні, або національно-психологічні;
- лакуни комунікативної діяльності,
- лакуни культурного простору,
- текстові.

У межах **національно-психологічних лакун** виокремлено:

- лакуни характеру згідно самооцінки етносу або оцінки його іншими етносами;
- внутрішні силогічні лакуни, що представляють спосіб мислення народу;
- культурно-емоційні, що стосуються публічного висловлення почуттів;
- лакуни гумору.

Існують інші класифікації лакун. Так, за принципом співвідношення словаз концептом виділені:

- лексичні – за умови відсутності слова чи сполуки в іншій мові та наявності концепту;
- семантичні – при відсутності семми, але при наявності концепту;
- концептуальні (когнітивні) – при відсутності концепту та слова.

Термін *лакуна* в перекладознавстві ототожнюється з безеквівалентною лексикою, хоч вони перебувають у відношеннях включення другої до першої (не всяка лакуна є безеквівалентною). Дослідники пропонують розмежувати когнітивні лакуни як безеквівалентні слова, а відсутність слів і семем ототожнювати із власне лакунами. Лакуни називають також терміном *реалії* (Р. Брислін), проте реалії належать до концептуальних лакун.

Лакуни культурного простору називають реаліями (які позначають національні страви, одиниці міри, свята, обряди тощо, а також сприйняття відстані, етнографічні, пов'язані з побутом, лакуни культурного запасу (символічні)). Р. П. Зорівчак визначає реалії як «монолексемні та полілексемні одиниці, що вміщують як основне лексичне значення традиційно закріпленій комплекс краєзнавчої інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови сприймача». О. Д. Швейцер реаліями називає одиниці національної мови, що позначають унікальні референти, властиві одній лінгвокультурі та відсутні в іншій.

Лексичні одиниці, що передають культурну інформацію (реалії), діляться на ряд тематичних груп (С. Влахов, С. Флорін, В. С. Виноградов):

а) Житло, майно:

Ранчо (Бразилія): 1. Хижа із пальмового листя чи соломи; 2. Ферма, садиба.

Фазенда (Бразилія) – помістя.

Сакля – житло горців Кавказу. *Чурек і сакля – все твоє; Воно не прошене, не дане, Ніхто й не возьме за своє, Не поведе тебе в кайданах* (Тарас Шевченко).

Макогон – «дерев'яний стержень із потовщеним заокругленим кінцем, яким розтирають у макітрі мак, пшоно тощо». *До Хіврї сікався [Солопій], за макогін хватався, І не на жартаки, сердега, розгулявся* (Гулак-Артемівський).

Макітра – «вид глиняного посуду великого розміру напівсферичної форми з широким отвором» [СУМ, т. 4, с. 602]: *Вареники ті самі, та інша макітра* (Українські народні прислів'я та приказки).

Мачете – великий ніж, тесак, для сільськогосподарських робіт в латиноамериканських країнах.

Рубель – «вузька дерев'яна дошка з ручкою і поперечними зарубками для качання білизни». *Випрала ми сім пар онучок, сушили на кабиці, моя жінка викачала їх рублем та качалкою, щоб м'які були, як пух* (Юрій Яновський).

б) Одяг, головні убори:

Пончо – накидка, плащ з прорізом для голови в латиноамериканських країнах.

Сарапе – подібна одежа в Мексиці.

Пала – подібна одежа в Бразилії.

Сомбреро (Мексика, Чілі. Від ісп. *Sombrero, Sombra* – тінь) – селянський широкополий капелюх із листя рослини з тією ж назвою.

Бриль (укр.) – «головний убір з широкими полями». *Меркурій низько поклонився, Перед Зевесом бриль ізняв* (Іван Котляревський).

Постоли (укр.) – 1. заст. М'яке селянське взуття з цілого шматка шкіри без пришивної підшови, яке звичайно носили з онучами, прив'язуючи до нігмотузками (волоками). *Куди ти вбрався на стіл з постолами?* (Номис); 2. діал. Те саме, що личаки. *А ще, правда, на козакові Постоли в'язові* (Українські народні думи...).

Лапти (рос.) – «в старое время: крестьянская обувь, сплетенная из лыка, охватывающая только стопу. *Липовые лапти. Лаптем щи хлебает кто-н.* (совершенно необразован, некультурен; разг. шутил). *Лапотная деревня* (перен.: нищая и некультурная; устар.) [Ожегов, с. 319].

Плахта (укр.) – «жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картої тканини». *Продай, милий, дві телички, Та справ мені дві спіднички, Щоб я в плахті не ходила, Щоб я людей не смішила* (Павло Чубинський) [СУМ, т. 6, с. 571].

Сарафан – 1. В старое время: женская крестьянская одежда, род платья без рукавов, надеваемая поверх рубашки с длинными рукавами.

Тулуп (рос.) – «долгополая меховая шуба, обычно нагольная, не крытая сукном». *Овчинный тулуп*.

Кожух (укр.) – «довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини». *Одягнувши нові, кримських смушків кожухи, стали [козаки] виходити* (Квітка-Основ'яненко); *А сам сотник у кожусі.. Коло*

клуні походжає (Тарас Шевченко).

в) Їжа, напої:

Чича – кукурудзяна горілка в латиноамериканських країнах.

Чача – грузинський алкогольний напій, що відноситься до класу виноградних брендів.

Грапа – італійський алкогольний напій, що відноситься до класу виноградних брендів.

Текіла (Мексика; ісп. *tequila*) – алкогольний напій (горілка) із соку агави, що виробляється зазвичай на околицях Текіли – міста у Мексиці.

Сангерія – напій із води, червоного вина та цукру, що настоявся на фруктах.

Самогон – «український алкогольний напій (горілка), який виготовляють кустарним

способом із буряків, картоплі, цукру тощо».

г) Види праці та заняття:

родео – в латиноамериканських країнах згін скоту.

д) грошові знаки, одиниці міри:

Песо – основна грошова одиниця багатьох латиноамериканських країн.

Болівар – грошова одиниця Венесуели.

Соль – грошова одиниця Перу.

Гривня – основна грошова одиниця України.

Рубль – основна грошова одиниця Росії.

Копійка // копейка – розмінна грошова одиниця України та Росії.

Злотий – основна грошова одиниця Польщі.

Ліга – старина міра відстані в Латинській Америці. *Ярд* (англ. *yard*) – міра довжини, 1 ярд 0,9144 м. *Фут* (англ. *foot*) – міра довжини, 1 фут – 0,305 м.

Дюйм (англ.) – міра довжини, 1 дюйм – 2,539 м.

е) Музичні інструменти, народні танці та пісні, виконавці:

Гусли // гуслі – «старовинний народний багатострунний щипковий музичний інструмент». *Писані джерела відзначають існування у східних слов'ян струнного музичного інструмента – гусел* (Історія УРСР). *Балалайка* – російський народний музичний триструнний інструмент з декою у формі трикутника. *Вечорами вже молодь забігає до хати, балалайка побренькує, пісні гудуть* (Олесь Гончар).

Сопілка – «український народний духовий музичний інструмент із дерева або очерету, що має форму порожнистої трубки з отворами». *Якийсь парубок став грати на сопілиці* (Наталія Кобринська) [СУМ, т. 9, с. 461].

Кобзар – «український народний співець, що супроводить свій спів грою на кобзі». *Вітер віє-повіває, По полю гуляє. На могилі кобзар сидить Та на кобзіграє* (Тарас Шевченко) [СУМ, т. 4, с. 200].

ж) Народні свята, ігри:

Родео – свято скотарів, на якому змагаються в киданні ласо, приборканні диких коней тощо.

з) Звертання:

ніньо – молодий господар, пан в Латиноамериканських країнах. *нінья* – пані, господарка в Латиноамериканських країнах. *аміто* – господар в Латиноамериканських країнах.

пор.: рос. *господин, госпожа* // пол., укр. *пан, пані* // фр. *мосьє, мадам, мадемуазель* // нім. *гер, фрау* // англ. *сер, міс, місіс*.

Етнографічні та міфологічні реалії

а) **етнічні та соціальні спільноти та їхні представники:** *інки, аймара, кечуа, гуарани, майя, ацтеки (астеки), сапотеки, науатль (нахуатль), гуайми, араукани, тамойо* (індійські племена).

б) **божества, казкові істоти, легендарні місця:** рос. *Ярило, змей Горыныч, Кощей Бессмертний, Баба-Яга, Василиса-Прекрасная, Марья-Моревна*; укр. *Котигорошко, Івасик-телесик*.

Реалії світу природи

а) **тварини:** *лама, гуанако* (різновиди лами), *вискача* (вид гризуна), *анаконда, маха, курийю* (види удавів);

б) **рослини:** *кебрачо, омбу, сейба, хукаро, манго, мангле, гуай-або, тотумо, алоборрачо, жакейра, балса, кока, мандиока, агуакате* (види дерев і кущів). в) **ландшафт, пейзаж:**

Сельва – тропічний ліс.

Пампа – аргентинський та уругвайський степ. *Саванна* – венесуельські та колумбійські степи. *Сертан* – засушливі райони Бразилії.

Полонина – «безліса ділянка верхнього поясу Українських Карпат, яка використовується для пасовиська та сінокошу».

Реалії державно-адміністративного устрою суспільного життя

а) **Адміністративні одиниці та державні інститути:** *територія* (Аргентина, Венесуела), *штат, область, край, округ*.

б) **Суспільні організації, партії тощо, їхні функціонери й учасники:** *партія регіонів, Батьківщина, Удар; торі*.

д) **Громадянські професії, титули та звання:** *лорд, принц, граф, президент, король, канцлер*.

Ономастичні реалії

У літературних творах є немало реальних і вигаданих імен. У літературному перекладі власні імена не тільки називають, а й указують на національну приналежність. Таким чином, власні назви сприяють збереженню в перекладі національного колориту оригіналу.

а) Антропоніми.

Загальні імена та прізвища:

Ісп. *Хуан, Педро, Беатрис, Кармен, Кароліна, Гальвес, Сільва, Альварес;*

Укр. *Галина, Петро, Микола, Володимир, Михайло, Сашко; Петренко, Іваненко;*

Рос. *Марья, Алена, Нюра, Владимир, Михаил, Саша; Петров, Сидоров, Седых;*

Англ. *Джордж, Джон, Джек, Майкл, Томас, Том, Моллі, Бет, Мері, Розмарі.* Фр. *Jean (Жан), Théo (Тео), Lucas (Лукас), Nicolas (Ніколя), Julien (Жульєн), Guillaume (Гійом), Philippe (Філіп), Eric (Ерік), Pascal (Паскаль), Sébastien (Себастьян); Louise (Луїз), Joséphine (Джозефін), Emma (Емма), Marine (Марін), Manon (Манон), Julie (Жюлі), Pauline (Полін), Emilie (Емілі), Pascal (Паскаль).*

Індивідуальні імена та прізвища, що називають відомих політичних діячів, літераторів, художників, артистів, спортсменів й інших знаменитостей і частопотребуючих в перекладах особливих коментарів: *Ленін, Сталін, Гітлер, Карл Маркс, Клара Цеткін, Джордано Бруно, Левітан, Рафаель, Гюго, Шекспір, Агата Крісті, Едгар По, Клінтон, Буш, Єльцин, Путін, Андрій Шевченко, Кличко*.

б) **Топоніми.** У перекладознавстві назви реальних географічних об'єктів В. С. Виноградов вважає доцільним розділити на дві групи: звичні та меморіальні топоніми. Другі з них несуть в собі, крім указання на геооб'єкт, додаткову змістову інформацію, яка для перекладача буває надзвичайно важливою: *Китайський квартал – середоточие притонов и публичных домов в Барселоне. Махалаонда – селение неподалеку от Мадрида, жители которого в средние века были постоянной мишенью для насмешек относительно их необразованности.*

в) **Імена літературних героїв.** У художніх текстах постійно зустрічаються згадки про персонажів інших творів літератури. У перекладах вони коментуються *Дон Кіхот,*

Санчо Панса, Дульсінея, Ромео та Джульєта, Гамлет, Отелло, Яго, король Лір, місіс Марпл, Пуаро, Холмс, Наташа Ростова, Анна Кареніна, Євгеній Онегін.

г) **Назви компаній, музеїв, театрів, палаців, ресторанів, магазинів, пляжів, аеропортів тощо.** Усі ці імена перекладачу важливо знати для правильного розуміння та відтворення тексту: *Лувр, Єлсейські поля; рос. Красная площадь, Эрмитаж, Третьяковская галерея.*

Символи

Символи – естетично канонізовані, культурно значущі концептуальні структури іншої, ніж первинний зміст реалії чи знака, понятійної сфери, яка характеризується образністю, мотивованістю, дейктивністю, імперативністю, психологічністю.

а) Вегетативні символи:

Калина – в Україні символ життя, крові, вогню; дерево українського роду. Ягоди калини червоні, що символізують безсмертя роду. *Калина* на рушнику

– символ неперервності сімейного життя.

Дуб і калина – в Україні символи сили та краси.

Береза – в Росії символ чистоти, весни, жіночої молодості та краси.

Сакура – в Японії символ жіночої молодості та краси, чистоти, благополуччя. *Троянда* – це символ Англії. У християнській символіці червона троянда буласимволом мучеництва, а біла – символом невинності. Існував орден лицарів Троянди та Хреста, а війна Йорків і

Ланкастерів 1455-1485 рр. була названа війною Червоної та Білої троянди.

б) Анімалістичні символи:

Кінь – символ мужності та грації в Монголії.

Півень – один із символів Франції. За однією з версій, півень став символом Франції тому, що французи вважають себе потомками галлів, а з латини «галли» та «півні» звучать однаково – *gallus*.

За народними повір'ями, нічні примари зникають з першим криком півня. Цей притаманний півню сонячний захисний символізм простежується з найдавніших часів, він був широко поширений на Близькому Сході. Мотив півня, що розганяє своїм криком нечисту силу та відлякує мерців, утворює кульмінацію в казках слов'ян (пор. також М. Гоголь «Вій»).

Слон – символ помірності, співчуття, вічності, верховної влади. У Таїланді, Камбоджі та Бірмі білий слон став символом родючості та злив.

в) Кольорова символіка:

Зелений – 1. Колір надії, символ кращого майбутнього (Панама, Чілі), 2.

Символ

родючості, удачі, чуттєвості, сексуальності (Іспанія); 3. Символ природи, покою та гармонії (Китай).

Білий колір в традиційній китайській культурі вважається кольором жалоби. *Біла справа* похорони (пор. колір жалоби в Іспанія в середні віки – *жовтий*; *темно-ліловий*, *фіолетовий* – колір жалоби в Іспанія, Чілі; *чорний* – в європейській культурі). Зверхню людину китайці називають *білі очі*; негативних персонажів пекінської опери визнавали за матово-білим обличчям (пор. в європейській культурі *білий* колір символізує все позитивне). У сучасній китайській культурі *білий* колір одержує нові конотації: *ангел вбілому халаті* – лікар.

Червоний в традиційній китайській культурі найемоційніший колір: символ радості, кохання, щастя, сонця, життєвої активності людини. Традиційне китайське весільне вбрання червоного кольору. *Червона справа* – весілля. *Червона квасоля* в класичній китайській поезії символ кохання й пристрасті. Проте *червоні очі* – заздрощі. (Лю Юй Ін «Цветообозначение и символика цвета в китайской культуре»).

г) **Фольклорні, історичні, літературно-книжні алюзії.** У них є натяк на образ життя, поведінку, риси характеру, діяння історичних, фольклорних і літературних героїв, на історичні події, на міфи, літературні твори.

д) **Мовні алюзії.** У них є натяк на який-небудь фразеологізм, прислів'я, крилатий чи бродячий вислів. У перекладі книги Шамфора зустрічаємо: «*Две придворные дамы, проезжая по Новому мосту за какие-нибудь две минуты, успели увидеть там и монаха, и белую лошадь. Тогда одна из них, толкнув подругу локтем, заметила: «Что до шлюхи, то уж нам-то ее высматривать незачем».* Російському чи українському читачеві без коментаря не зрозуміти натяку в анекдоті на стару французьку приказку

«*Когда по Новому мосту ни пойдешь, всегда встретишь там монаха, белую лошадь и шлюху».*

Для позначення реалій в лексикології використовують термін *екзотизм*.

Екзотизми – слова, що позначають властиві іншим народам або країнам поняття: *чалма* мусульманський головний убір; *мінарет* – башта біля мечеті, з якої закликають мусульман молитися.

– *Паничи! паничи! сюды! сюды!* – говорили они со всех сторон. – *Ось бублики, маковники, вертычки, буханци хороши! ей-богу, хороши! на меду! сама пекла!* (Гоголь, Вий).

Хозяин хаты ... говорил, обращаясь к своей жене: «Жинко! то, что поют школяры, должно быть очень разумное; вынеси им сала и что-нибудь такого, что у нас есть!» И целая миска вареников валилась в мешок.

Порядочный кус сала, несколько

паляниц, а иногда и связанная курица помещались вместе (Гоголь, Вий).

... ключник, схожий на старого вола, свнух, наділений силою теж ледве не волячою, у високій чалмі, в розхристаному шовковому халаті, ... кричав, аж пінівся, підганяв гребців, (Загребельний, Роксолана).

Зберегти національну своєрідність оригіналу в перекладі – завдання тяжке. І. Кашкін справедливо стверджував, що «ощущение чужеземности в переводе достигается не внешней формальной экзотикой, не поверхностным копированием чужезычия, а путем глубоко понятой и чутко переданной сути, в которой заключена национальная особенность оригинала...».

С. Влахов і С. Флорін передбачають кілька прийомів передачі реалій в перекладі:

I – транскрипція (транслітерація),

II – власне переклад, що включає: 1) неологізми (калька, полукалька, освоєння, семантичний неологізм), 2) заміна реалій, 3) приблизний переклад (родо-видова заміна, функціональний аналог і опис, пояснення, тлумачення), 4) контекстуальний переклад.

Ю. А. Сорокін, І. Ю. Марковіна, О. О. Селіванова вбачають усунення інтерактивних перешкод, що виникли в результаті лакун, в прийомах їхньої компенсації:

- 1) тлумаченнях, примітках, виносках, коментарях;
- 2) заміні концепту на більш близький;
- 3) порівнянні з етнічним прототипом одного класу реалій у двох мовах;
- 4) генералізації (заміни гіперонімом);
- 5) еквонімізації (заміни іншою назвою видового предмета того самого класу);
- 6) заміни теми на більш близьку для іншої культури з метою збереження оцінки, емотивності фрагмента;
- 7) запозичення шляхом транскрипції, транслітерації, напівкалькування, калькування і т. ін.

Транскрипція (транслітерація). При першій появі в тексті транскрибоване слово зазвичай супроводжується виноскою або поясненнями, що вміло вводяться в текст перекладу. Досвідчені перекладачі та теоретики перекладу не раз закликали колег зберігати почуття міри при використанні іншомовних слів у перекладі. Надмірне захоплення транскрибуванням іншомовних слів, що позначають реалії; а не так уже й рідко прийнятих за них, не тільки не сприяє збереженню національного колориту, а, навпаки, знищує його, захаращуючи російську розповідь і змушуючи читача спотикатися на кожному кроці об непотрібні екзотизми.

«Я могу сослаться на опыт такого превосходного русского писателя, как

Короленко, – пише з цього приводу М. М. Любимов. – По-видимому, он считал, что злоупотребление иноязычными словами – это линия наименьшего сопротивления. Как всякий большой художник, он шел по линии наибольшего сопротивления. Он так описывал внешность якутов, их юрты, их утварь, их нравы и образ жизни, он так описывал якутскую природу, что по прочтении его рассказов у нас создается впечатление, будто мы вместе с ним жили в дореволюционной Якутии. Вводит иноязычные слова допустимо в тех случаях, когда то или иное понятие, та или иная реальность не находят себе эквивалента в русском языке».

Калькування. У художньому перекладі цей прийом застосовується для передачі індивідуально-авторських неологізмів, коли перекладач створює виразні оказіональні слова. Таких словесних «придумок» і кальок багато серед загальних і власних імен. Калькуються традиційно деякі власні назви: газета «Красная звезда» – «The Red Star», Красная площадь – The Red Square (проте *ulitsa, prospekt* і їхні назви транскрибуються), Liberal Party – Ліберальна партія. Калькування використовують для перекладу прислів'їв і приказок, коли із-за різних причин необхідно зберегти не тільки їхній зміст, але й образно-сміслову основу. Структурно-семантичне калькування іноземних слів часто застосовується в перекладах наукової літератури.

Гіпо-гіперонімічний переклад. Для цього способу перекладу характерно установа відношення еквівалентності між словом оригіналу, що передає видове поняття-реалію, та словом в мові перекладу, що називає відповідне родові поняття, чи навпаки. З іспанської слів *нопаль* (вид кактусу), *кебрачо* (вид дерева) чи *грана* (вид горілки) будуть відповідати в українськму перекладі їхні міжмовні гіпероніми (родові поняття): *кактус, дерево, горілка*. Такий спосіб перекладу Ю. А. Сорокін, І. Ю. Марковіна, називаючи компенсацією,

ілюструють цікавим прикладом: назву американської п'єси Д.-Л. Коуберна «The Gin Game» (буквально: «Гра в джин») було перекладено російською мовою «Игра в карты». Лакуна компенсована в результаті заміни конкретної назви гри *джин* загальним поняттям *гра в карти*.

Еквонімізація (уподібнення, заміна концепту на більш близький для реципієнта) – це заміна в перекладі іншою назвою видового предмета того самого класу.

Уподібнені слова, за В. С. Виноградовим, називають поняття, супідрядні по відношенню до родового поняття: *бомбачі – шаровари, мачете – тесак, боліче – кеглі, ранчо – хата, хижка*.

Суть такого прийому пояснюють Ю. А. Сорокін, І. Ю. Марковіна: в тексті однієї культури з'являються елементи іншої – схожі чи близькі з елементами культури

оригіналу, та повністю не співпадають з ними. Опорними елементами для такої заміни можуть бути знайомі реципієнту реалії, що є елементами рідної для нього культури, або реалії, відомі носіям багатьох культур. Приклад із російськомовного публіцистичного тексту: *Пьеса Коумберна получила Пулитцеровскую премию, исполнители – премию «Тони», что в американском театре также почетно, как «Оскар» в кино*.

Тлумачення, коментарі, виноска, примітки.

У випадках тлумачення реалії (перифрастичного (описового, дескриптивного, експлікативного перекладу) відповідники установлюються між словом (або фразеологізмом) оригіналу та словосполученням перекладу, що пояснює його зміст: *пучеро – суп (юшка) з яловичини, сельве – тропічний ліс*. За В. С. Виноградовим, перифраза нерідко поєднується з транскрипцією, замінюючи коментар, роблячи природнішим відповідне оригіналу перекладне авторське мовлення, коли його не перериває виноска. *Хуана поставила на стол пучеро, похлебку из говядины, и все принялись за еду* – приклад поєднання транскрипції та дескриптивного перекладу.

Перекладачка роману О. Гончара «Собор» І. Новосельцева залишає в російському перекладі українську реалію, пояснюючи її значення за допомогою синоніма: *Стоить птаха, поглядає з соборної висоти на улюблену свою з жабенятами сагу...* (О. Гончар, Собор) // *Стоит птица, поглядывает с соборной высоты на излюбленную свою сагу – озерцо с лягушатами ...*

1.3. Зміст самостійної роботи студентів

Самостійна робота є важливою складовою частиною підготовки майбутнього фахівця, оскільки її мета – опанування навального матеріалу з наступним його опрацюванням на практичних заняттях. Реалізація цієї мети на практиці сприяє виконанню завдань інтеграції – злиттю навчання і виховання, дотриманню принципу розвиваючого навчання, формуванню особистості майбутнього фахівця.

Самостійна робота з навчальної практики «Вступ до фаху» покликана вирішити такі завдання:

- набуття теоретичних знань про основні поняття, етапи та тенденції розвитку науки;
- розвиток умінь застосування теоретичних знань у практичній перекладацькій діяльності;
- розвиток творчих здібностей студентів та розширення їх світогляду.

Ефективність навчальної діяльності залежить від індивідуальних якостей студента та його готовності до самоосвіти, що убачається однією з найважливіших передумов формування самостійної діяльності. Самостійна робота – це самостійна навчально-пізнавальна діяльність проблемного, творчого та практичного характеру. Самостійна робота має своєю основою навички та вміння, набуті студентами на практичних заняттях. Вона має позитивно впливати на навчальну діяльність студентів.

Самостійна робота передбачає виконання таких завдань:

1. Підготовка рефератів.

Загальний обсяг реферату не повинен перевищувати 15-20 сторінок друкованого тексту. Поля сторінки: ліве – 3 см, праве – 1.5 см, верхнє, нижнє – 2 см. Рекомендований шрифт – Times Ne Roman, розмір шрифту – 14. Кожна структурна частина реферату (вступ, розділи, висновки) починається з нової сторінки. Відстань між розділом та наступним за ним текстом,

а також між розділом та параграфом має складати 2 інтервали. Після назви, що знаходиться посередині рядка, крапка не ставиться. Не допускається перенос у назві. Нумерація сторінок здійснюється у правому верхньому кутку сторінки. Титульний аркуш не нумерується. Нумерацію слід починати зі змісту, сторінка якого який зверху позначається номером 2.

2. Самостійне опрацювання тем студентами та виконання завдань на закріплення матеріалу передбачає підготовку студентами конспекту з теми, здатність давати визначення основним поняттям з теми, та розкривати особливості розвитку перекладу в той чи інший історичний період, називати основних теоретиків та практиків перекладу певної епохи, визначати особливості перекладу та вміння самостійно приймати рішення при перекладі текстів, що містять культурно марковану лексику чи окремі її пласти лексики (терміни, неологізми тощо).

3. Підготовка доповідей передбачає стислий виклад матеріалу із заявленої теми та має містити найважливішу інформацію, що найбільш максимально розкриє тему. Приміром, доповідь студента про діяльність видатного українського/зарубіжного перекладача має розкривати особливості розвитку перекладацької науки того часу, принципи, якими керувався перекладач у своїй роботі, мови, якими володів та з яких перекладав та перекладені ним твори, якість перекладу. Студент, що готує доповідь, має підготувати запитання, відповіді на які мають надати інші студенти групи по завершенню доповіді. Студент повинен вільно володіти матеріалом. Читання не дозволяється. Заохочується креативність та індивідуальний підхід до викладу запропонованої теми. Тривалість доповіді – 3-5 хвилин.

4. Презентація. Цей вид самостійної роботи передбачає використання Інтернет-ресурсів, презентацію матеріалу у режимі Power-Point. Доповідь студентами має супроводжуватися слайдами.

Тема №1. Перекладацька діяльність: історичний аспект та загальні положення.

1. Ознайомтеся з темами «Переклад доби Київської Русі», «Переклад в епоху романтизму» (кінець 30-х рр. XIX ст.), «Переклад в епоху критичного реалізму» (1880 – 1910-ті рр.). Підготуйте письмово відповіді з даних тем (письмова відповідь).

2. Підготуйте презентацію про перекладацьку діяльність трьох українських перекладачів сучасності (презентація).

3. Підготуйте реферат за однією з тем:

- Стратегії перекладу: від античності до сьогодення.
- Історія перекладу та перекладознавства в Україні.
- Виникнення теоретичного перекладознавства. Предмет, методи та завдання теорії перекладу.
- Класифікація та загальна характеристика різновидів перекладу.

Тема №2. Особливості та основні засоби здійснення перекладу.

1. Ознайомтеся з темами та підготуйте письмові відповіді з даних тем:

- Ситуативно-денотативна модель перекладу.
- Трансформаційна модель перекладу.
- Семантична модель перекладу (письмова відповідь).

2. Підготуйте презентації за темами:

- Неологізми та їх переклад.
- Відтворення символів у перекладі.

3. Підготуйте реферат за однією з тем:

- Еквівалентність – центральне поняття теорії перекладу.
- Проблема перекладності/неперекладності: історичний ракурс та сучасне трактування.
- Теорія рівнів еквівалентності.
- Суб'єктивні чинники перекладу.
- Прагматика перекладу.
- Дослідження перекладу як процесу.
- Культурологічні аспекти перекладу.

1.4. Індивідуальні завдання

Умови виконання завдань

Індивідуальне навчально-дослідне завдання студентів денної форми навчання виконується у межах годин, відведених для самостійної роботи студента. Тема ІНДЗ у формі наукової роботи обирається студентом добровільно і закріплюється за студентом викладачем на початку семестру. Підготовка ІНДЗ у такій формі передбачає:

- підбір та опрацювання літератури за темою;
- складання плану роботи (вступ, *перше питання* - розкриття теоретичних аспектів проблеми, *друге питання* - аналіз фактичних та статистичних даних, висновки, список використаної літератури та інформаційних джерел);
- виклад основних ідей та пропозицій авторів;
- презентація ІНДЗ на семінарських заняттях (виступ до 5 хвилин).

Тема ІНДЗ у формі реферату обирається студентом добровільно або закріплюється за студентом викладачем протягом семестру і виконується за ustalеними вимогами.

Теми рефератів та презентацій:

1. А.А.Фет як теоретик перекладу.
2. Основні тенденції розвитку вітчизняного перекладу на початку ХХ століття.
3. Перекладацька концепція І.І. Введенського.
4. Радикально-демократичні літератори та проблеми перекладу.
5. Художній переклад у 1930 – 1980-і роки.
6. В.Я. Брюсов (1873–1924) як перекладач та теоретик перекладу.
7. Створення лінгвістичної теорії перекладу як науки.
8. Лінгвістичний аналіз проблем міжмовної комунікації у працях Л.С. Бархударова.
9. Лінгвістичний аналіз проблем міжмовної комунікації у працях В.Н. Комиссарова.
10. Лінгвістичний аналіз проблем міжмовної комунікації у працях Р.К. Миньяр-Белоручева.
11. Лінгвістичний аналіз проблем міжмовної комунікації у працях Я.Й. Рецкера.
12. Лінгвістичний аналіз проблем міжмовної комунікації у працях О.Д. Швейцера.
13. Машинний переклад у ретроспективі та перспективі.
14. Історія перекладацької діяльності в США.

Методичні рекомендації до виконання індивідуальних завдань

Метою виконання рефератів і творчих наукових завдань є закріплення і систематизація студентами отриманих знань у процесі участі в аудиторних заняттях і самостійної роботи.

Для виконання рефератів і творчих наукових завдань студенти повинні використовувати законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, науково-монографічну літературу, статистичні дані.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання студентів денної форми навчання виконується у межах годин, відведених для самостійної роботи студента. Тема ІНДЗ у формі творчої роботи обирається студентом добровільно і закріплюється за студентом викладачем на початку семестру. Тема ІНДЗ у формі реферату обирається студентом добровільно або закріплюється за студентом викладачем протягом семестру.

Роботи виконуються комп'ютерним способом з одностороннім розміщенням тексту на папері формату А4 (210 мм x 297 мм) з дотриманням прийнятих у діловодстві стандартних берегів : лівого – 30 мм, верхнього та нижнього – 20 мм, правого – не менше 10 мм.

Обсяг роботи має забезпечувати належне висвітлення теми і не повинен перевищувати: реферату – 5-7, творчої наукової роботи – 14-16 сторінок друкованого тексту шрифтом Times New Roman кеглем 14 з півторачним міжрядковим інтервалом.

Робота починається з титульного аркуша. Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Титульний аркуш реферату оформлюється за зразком 1. В тексті реферату вступ, розділи

та висновки структурно не виділяються. Після тексту реферату подається список використаних джерел, нижче якого рукописним способом зазначаються дата виконання реферату і особистий підпис студента.

Нижче списку використаних джерел рукописним способом зазначаються дата виконання реферату і особистий підпис студента.

Титульний аркуш творчої (наукової роботи) оформлюється за зразком 1.

Творча наукова робота повинна бути структурованою, тобто після титульного аркуша містити: план, вступ, три (два) розділи, висновки, список використаних джерел. Складові частини творчої наукової роботи не обов'язково починати з нового аркуша. Розділи плану роботи формулюються самостійно студентом як найважливіші напрями розкриття її теми. Оцінювання результатів виконання рефератів і творчих наукових завдань здійснюється відповідно до чинної в університеті системи оцінювання знань в умовах запровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) і включається до поточної успішності.

1.5. Підсумковий контроль

Підсумковий контроль у формі звіту

Підсумковий семестровий контроль з навчальної практики «Вступ до фаху» проводиться у формі подачі звіту.

Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій, семінарських занять, самостійної роботи студентів та виконання індивідуальних завдань визначаються в навчально-методичних матеріалах з цієї дисципліни.

Поточний контроль.

Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, визначається у пропорційному співвідношенні до кількості відвіданих лекцій. Загальна кількість балів визначається за формулою $\sum_{л} = \Phi_{л} / \Pi_{л} \times \text{Мах}$, де

$\sum_{л}$ - загальна сума балів;

$\Phi_{л}$ – кількість фактично відвіданих лекцій;

$\Pi_{л}$ - кількість планованих лекцій, визначених робочою програмою

Мах – максимальна кількість балів, яку студент може отримати за роботу на лекціях.

Обсяг балів, здобутих студентом під час семінарських занять з навчальної дисципліни, визначається у пропорційному співвідношенні до кількості відвіданих лекцій. Загальна кількість балів визначається за формулою $\sum_{с} = (\text{Б}_1 + \text{Б}_2 \dots \times \text{Б}_n) \times n \times \text{К}$, де

$\sum_{с}$ – загальна сума балів;

Б – кількість балів, отриманих на одному занятті;

n – кількість семінарських занять, визначених робочою програмою

к – коефіцієнт, який дорівнює 9.

Підсумковий контроль у формі звіту

Після закінчення терміну проходження навчальної практики «Вступ до фаху» студенти звітують про виконання програми практики. Звіт оформлюється згідно вимогами. Звіт студента про результати проходження практики повинен бути поданий керівнику практики від кафедри не пізніше, ніж через тиждень після її закінчення. Звіт з практики повинен містити таку інформацію: - опис мети і завдань, - опис використаних засобів і методик; - опис обсягу виконаної роботи; - опис отриманих результатів, - висновки, оцінку студентом своєї діяльності, набутого практичного досвіду, пропозиції щодо вдосконалення змісту й організації практики.

Звіт з навчальної практики за фахом повинен мати обсяг 15 аркушів друкованого тексту. Робота студента містить у собі вступ, основну частину, висновки, перелік посилань та додатки.

Вимоги до оформлення звіту

Звіт з навчальної практики за фахом оформлюється на стандартних аркушах білого паперу формату А4. Вимоги до параметрів тексту наступні: Шрифт – Times New Roman 14 Міжрядковий інтервал – 1,5. Звіт з практики повинен містити:

- Титульний лист;
- Зміст;
- Вступ;
- Дослідницька частина;
- Висновки;
- Список використаної літератури;

Готовий оформлений звіт зшивається у папку та представляється до захисту.

2. Рекомендовані ресурси

2.1 Базові джерела

1. Актуальні проблеми перекладознавства та навчання перекладу в мовному вузі: Тези доповідей Міжнарод. наук.-практ. Конференції 27-28 вересня 2006 р. Київ : ВЦ КНЛУ, 2006. 212 с.
2. Актуальні проблеми навчання іноземних мов та перекладу : матеріали Міжнародної наук.-практич. конф.: тези. Київ : КНЛУ, 2013. 130 с.
3. Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. Вип. Хмельницький : ХНУ, 2015. 148 с.
4. Бельська А.В. Особливості перекладу “фальшивих друзів перекладача” в науково-технічних текстах. Україна і світ: діалог мов та культур : Матеріали міжнародної студентської науково-практичної конференції, 03–05 квітня 2013 року. – Київ, 2013. С.4–6.
5. Грицькова Н.В., Саметова М.А. Переклад без еквівалентних реалій у рекламних текстах. Наукові записки. Серія “Філологічна”. Острого: Видавництво Національного університету “Острозька академія”. Вип. 45. 2014. С.220–224.
6. Гузій Т.М. Вербалізація концепту душа / дух /, Бог у релігійному світогляді древніх англосаксів. Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острого: Видавництво Національного університету “Острозька академія”. Вип. 51. 2015. С.27–30.
7. Ермоленко О.С. Засоби збереження стилістичного колориту творів Т.Г. Шевченка в процесі перекладу новогорецькою мовою. Україна і світ: діалог мов і культур: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 19–21 березня 2014 року. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2014. С. 128–130.
8. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад : на матеріалі англословних перекладів укр. Прози. Львів : Львів. держ. ун-т, 1989. 216 с.
9. Івашкевич Л.О. Реалія у перекладі: проблеми відтворення. Україна і світ: діалог мов та культур : Матеріали міжнародної студентської науково-практичної конференції, 03–05 квітня 2013 року. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2013. С.104–106.
10. Кавка Н.М., Селіванова О.І. Зв'язок реалії з інтернаціоналізмами, власними іменами і термінами. Україна і світ: діалог мов та культур : Матеріали міжнародної студентської науково-практичної конференції, 03–05 квітня 2013 року. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2013. С.109–111.
11. Картава Ю.К. Функції екзотизмів у художніх творах. Наукові записки. Серія “Філологічна”. Острого: Видавництво Національного університету “Острозька академія”. Вип. 43. 2014. С.131–134.
12. Корунець І.В. Нарис з історії західноєвропейського та українського перекладу : Навч. посіб. для студ. ф-тів іноземн. мов пед. ін.-тів та ун-тів України. Київ : КДЛУ, 2000. 86 с.
13. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства : навч. Посібник. Вінниця : Нова кн., 2008. 510 с.
14. Красівська Г.П. Гіпонімія як вияв системності лексики традиційних народних ремесел. Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна” : збірник наукових праць. Острого: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2014. Вип. 50. С.62–65.
15. Лісогуб Л.І. Полісемія, синонімія, омонімія, антонімія англословних термінів-інтернаціоналізмів (на матеріалі економічної терміносистеми) // Вісник Запорізького

національного університету: Збірник наукових статей. Філологічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2004. № 4. С.85–89.

16. Некряч Т.Є. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів. Вінниця : Нова кн., 2008. 200 с.

17. Пашун О.В. Переклад назв новогрецьких компаній, фірм та організацій українською мовою. Україна і світ: діалог мов та культур : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 03–05 квітня 2013 року. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2013. С.249–252.

18. Переклад англomовної громадсько-політичної літератури. Міжнародні конвенції у галузі прав людини : навч. Посібник. Вінниця : Нова кн., 2006. 272 с.

19. Петришен О.Г. Інтернаціональні слова як головне джерело походження “хибних друзів” перекладача. Наукові записки. Серія “Філологічна”. – Острого : Видавництво Національного університету “Острозька академія”. Вип. 39. 2013. С.85–88.

20. Петров О.О. Лінгвокультурні особливості організації номінативних полів бінарних концептів щедрість – скупість у британській, німецькій, українській і російській лінгвокультурах. Наукові записки. Серія “Філологічна”. Острого: Видавництво Національного університету “Острозька академія”. Вип. 49. 2014. С.324–329.

3. Інформаційні ресурси

1. Асоянц П.Г. Автоматизовані технології науково-технічного перекладу. – Навч. посіб. для дистанційного навчання. Київ : Університет “Україна”. 2007. 360 с. Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/879543/>.

2. Бекрешева Л.О. Теорія та практика перекладу : навчальний посібник. Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1090518/>.

3. Бірюков А. В. Застосування лінгвістичних процесорів у перекладацькій роботі Режим доступу до статті: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_gn/2011_4/files/GN411_10.pdf.

4. Бик І.С. Теорія і практика перекладу. Електронний ресурс. Львів : ЛНУ. 122 с. Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/1053822/>.

5. Дарчук Н. П. Електронний словник мови Тараса Шевченка: методика і технології укладання. Українське мовознавство. 2014. Вип. № 1. С. 106–115. Режим доступу до словника: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Um_2014_1_11